

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Н.Ф.Ржевська
« ____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**Тема: «ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ
ПОЛЬЩА»**

Виконавець: студентка 4 курсу, 408 групи, Швайчук Юлія Олександрівна

Керівник: доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій Троян Сергій Станіславович

Нормоконтролер:

(підпис)

(П.І.Б.)

КИЇВ 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ Й ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ	7
1.1. Конституційні основи і цілі зовнішньої політики	7
1.2. Головні вектори і напрямки зовнішньополітичної діяльності	14
РОЗДІЛ 2. ВСТУП РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДО ЄС: ПЕРЕГОВОРНО- ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО РЕЗУЛЬТАТИ	25
2.1. Польська суспільна думка, дипломатія і переговори про вступ у ЄС	25
2.2. Вступ до НАТО і завершення процесу набуття членства в ЄС	35
РОЗДІЛ 3. ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА УКРАЇНА	46
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ISPA – інструмент структурної політики у передвступний період, спрямований на розвиток транспортної інфраструктури та охорону довкілля країн-вступників;

IT – інформаційні технології;

PHARE – один з трьох фінансових інструментів Європейського Союзу на допомогу країнам-кандидатам з Центральної та Східної Європи у підготовці до вступу в ЄС;

SAPARD – спеціальна програма вступу для сільського господарства та сільської місцевості;

SWOT – метод стратегічного аналізу;

ВВП – внутрішній валовий продукт;

ВДЕ – відновлювальні джерела енергії;

ЄЕП – єдиний економічний простір;

ЄС – Європейський Союз;

ЗВТ – зона вільної торгівлі;

ЗМІ – засоби масової інформації;

КЄІ – Комітет європейської інтеграції;

МЗС – Міністерство закордонних справ;

НАТО – Організація Північноатлантичного договору;

НБУ – Національний банк України;

НДДКР – Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;

ОАП – Спільна аграрна політика;

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі;

ОВД – Організація Варшавського договору;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

ПІ – прямі іноземні інвестиції;

ПКС – паритет купівельної спроможності;

ПНР – Польська Народна Республіка;

РЕВ – Рада економічної взаємодопомоги;
РП – Республіка Польща;
РПАС – Рада Північноатлантичного співробітництва;
РФ – Російська Федерація;
СНД – Співдружність Незалежних Держав;
СОТ – Світова організація торгівлі;
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік;
СФМ – санітарні та фітосанітарні заходи;
США – Сполучені Шати Америки;
ТЕС – теплова електростанція;
УКТ ЗЕД – українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності;
УЛБ (ULB) – Литва, Білорусь та Україна;
ЦЄІ – Центр європейської інформації.

ВСТУП

Актуальність роботи обумовлена тим, що інтеграційні процеси в Європі в постбіполярний період стали важливим чинником трансформаційних зрушень і еволюції міжнародних відносин. Утворення Європейського Союзу і входження до його складу держав з колишнього комуністичного блоку визначило на сьогодні нову регіональну геополітичну і геоекономічну ситуацію.

Для правильної оцінки поточного стану і подальшої динаміки європейської безпеки, перспектив регіональних відносин в Центральній та Східній Європі комплексне вивчення досвіду інтеграції Польщі представляє важливий науковий і практичний інтерес. На основі польських політичних та економічних документів можна виявити і простежити формування державної політики Польщі в інтеграційних процесах та забезпеченні національних інтересів. Дослідження польської політики має важливе значення для українських аналітиків і експертів, а також для інститутів, які приймають державні рішення.

Метою роботи є вивчення передумов і рушійних сил сучасних загальноєвропейських інтеграційних процесів у контексті вступу Республіки Польща в ЄС та обґрунтування можливості застосування польського досвіду в процесі інтеграції України в ЄС.

Відповідно до поставленої мети в роботі намічені наступні основні завдання:

- розглянути концептуальні засади й основні пріоритети зовнішньої політики Республіки Польща після завершення холодної війни;
- визначити головні вектори і напрямки зовнішньополітичної діяльності Польщі;
- дослідити політичні, суспільні, дипломатичні аспекти переговорного процесу про вступ Польщі у ЄС;

- проаналізувати особливості вступу Польщі до НАТО і завершення процесу набуття членства в ЄС;
- окреслити можливості застосування польського досвіду євроінтеграції для України.

Фундаментальні питання формування і розвитку інтеграційних механізмів, вивчали такі відомі західні фахівці, як Д. Андерсон, С. Гоці, фахівці зі східноєвропейських країн: В. Ніконов, Г. Колодко, Є. Кіш, Н. Буглайн, С. Бочаров та ін. В Україні питання інтеграційного і регіонального розвитку досліджувалися такими авторами, як М. Басараб, Я. Тимків, А. Трофимчук, Т. Ренькас, С. Писаренко, І. Нагорна та інші.

Об'єкт дослідження - євроінтеграційний вектор зовнішньої політики Республіки Польща в постбіполярний період.

Предмет дослідження - характер, особливості, результати і можливості використання Україною досвіду вступу Республіки Польща до Європейського Союзу.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять принципи науковості, об'єктивності, історизму, системності, компаративізму. Основними методами наукового дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема системного аналізу, порівняльного, політичного аналізу, SWOT-аналізу й аналізу документів.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ Й ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

1.1. Конституційні основи і цілі зовнішньої політики

Відомо, що ключовим чинником прогресивного розвитку будь-якої держави, запорукою її національної ідентичності, самосвідомості, суверенітету та захисту територіальної цілісності є вдало організована, спланована та виважена зовнішньополітична діяльність [38,с.143-144]. З даного правила не є винятком і Польща, яка сьогодні досягла високого рівня розвитку не тільки в різних сферах державного будівництва, але й у взаємовідносинах з різноманітними міжнародними та міждержавними інституціями, окремими державами та утвердилася як лідер в Центрально-Східній Європі. Активна співпраця та взаємодія з більш ніж 190 країнами світу, участь у понад 40 міжнародних організаціях засвідчують успішність та якість польської зовнішньої політики та створюють надійну базу для подальшого розвитку зовнішньої політики держави в сучасних умовах світової геополітики.

Сучасна зовнішня політика Польщі, як, в принципі, і переважної більшості країн світу, базується на ключових, доктринальних загальноновизнаних міжнародним співтовариством нормах та принципах міжнародного права, які закріплені в:

- Статуті ООН, прийнятому в 1965 р.;
- Заключному акті Ради з безпеки та співробітництва в Європі, прийнятому в 1975 р.;
- Паризькій хартії для нової Європи, діючої з 1990 р. та ін.[30].

Саме в даних міжнародно-правових актах та внутрішніх нормативно-правових документах містяться основні засади польської зовнішньополітичної діяльності по всіх стратегічних геополітичних, соціокультурних та

економічних напрямках. Вони також містять і головні завдання зовнішньої політики сучасної Польщі, а саме:

- забезпечувати надійні зовнішні гарантії своєї національної безпеки, підтримки суверенітету та територіальної цілісності країни;
- підвищувати авторитет держави Польща на міжнародній арені;
- використовувати міжнародні реалії життя для подальшої успішної реалізації своїх внутрішньополітичних цілей, орієнтирів та завдань;
- формувати ефективну та дієву систему захисту прав громадян Польщі за кордоном [44,с.343-345].

Як зазначає Н.М. Буглайн, оцінити якість забезпечення зовнішньої політики держави слід через функціонування її зовнішньополітичних інституцій, серед яких слід виділити перш за все найвищі органи влади Польщі та її дипломатичні представництва за кордоном, місцеві та регіональні органи влади, наукові установи та дослідницько-аналітичні центри і фонди. Не менш важливим елементом у системі забезпечення зовнішньополітичної діяльності є нормативно-правові акти, які є одночасно головним компонентом інституційної складової забезпечення зовнішньополітичної діяльності держави та засобом регулювання роботи державних інституцій [17,с.117-121].

Зважаючи на реалії повоєнного життя Польщі, перші владні інституції, в повноваженні яких було забезпечення засад ефективного функціонування зовнішньої політики держави, були започатковані ще після I світової війни. Проте становлення основних зовнішньополітичних орієнтирів польської держави відбулося лише по завершенні холодної війни, оскільки всі дипломатичні установи ПНР в період після II світової війни лише підтримували та дублювали радянські зовнішньополітичні ініціативи і ні про яку самостійність польської зовнішньої політики мова йти не могла [41,с.147-149]. В цей час головним наслідком такої ситуації стала майже повна деморалізація закордонної служби польської держави та фактичне позбавлення їх свободи у формуванні стратегії, мети, завдань та орієнтирів зовнішньополітичної діяльності.

Тому фактично всі сучасні зовнішньополітичні інституції стали формуватися після 1989 року, фактично «з нуля», та відповідно стала оформлюватися система нормативно-правового забезпечення їх діяльності. Саме це, на думку М. Баймуратова, є головною та необхідною умовою узгодження та координації їхньої діяльності, що в своїй основі містить детальну правову регламентацію діяльності владних структур та окремих посадовців [14].

Отже, визначальним документом та вихідним джерелом формування, функціонування та розвитку зовнішньополітичної діяльності Польщі на сучасному етапі її розвитку є Конституція Республіки Польща (РП) [35], прийнята Народними зборами в квітні 1997 року. Відповідно до даного документу, зовнішньополітична діяльність держави є прерогативою органів виконавчої влади, яка, зважаючи на існуючу сьогодні в Польщі республіканську змішану форму правління, представлена Президентом держави та її Радою Міністрів. Також значний вплив на формування засад зовнішньої політики Республіки Польща мають Сенат та Сейм, інші органи влади та місцевого врядування, дипломатичні посольства, представництва та філії, а також окремі асоціації, політичні партії, громадсько-політичні, наукові, культурні інституції, ЗМІ та окремі громадяни [58,с.127].

Ключовими, згідно норм Конституції РП, є повноваження Президента держави у здійсненні зовнішньополітичної діяльності, а саме:

- представлення держави на міжнародній арені (п. 1.1 ст. 126 Конституції РП);
- ратифікація та денонсація міжнародних договорів, з відповідним повідомленням Сейму та Сенату (п. 1 ст. 133 Конституції РП);
- призначення та відкликання повноважних представників РП в інших державах та при міжнародних організаціях (п. 1.2 ст. 133 Конституції РП);

– прийняття вірчих та відкличних грамот акредитованих дипломатичних представників інших держав та міжнародних організацій (п. 1.3 ст. 133 Конституції РП) [35].

Разом з тим всі дії Президента Польщі на міжнародній арені повинні узгоджуватися із п. 2 ст. 126 Конституції РП, яка вказує на обов'язок глави держави охороняти державний суверенітет та безпеку, недоторканість та неподільність території Польщі. Крім того, у своїй зовнішньополітичній діяльності Президент Польщі повинен системно взаємодіяти та співпрацювати з Урядом, перш за все главою Уряду та профільним міністром – главою МЗС держави. Що цікаво, в Конституції Республіки Польща введена норма про обов'язковість налагодження між даними посадовими особами належного зв'язку та неприпустимість конкуренції.

Чимало повноважень у сфері зовнішньої політики має і польський Уряд – Рада Міністрів РП. Так, в Конституції РП містяться норми про такі з них:

- укладення міжнародних договорів, що потребують подальшої ратифікації;
- затвердження та денонсації інших міжнародних договорів;
- забезпечення зовнішньої безпеки держави;
- здійснення загального керівництва у сфері взаємин з іншими державами та міжнародними організаціями.

Проте такі положення Конституції Республіки Польща, у яких відсутні норми про здійснення Президентом країни загального керівництва зовнішньополітичною діяльністю, а також норми про неможливість впливу Глави держави на діяльність очільника МЗС щодо ініціювання та подальшої ратифікації (денонсації) міждержавних та міжнародних угод, свідчать про певні негативні явища у забезпеченні організації зовнішньої політики Польщі:

- суттєві обмеження повноважень Глави держави у зовнішньополітичній діяльності Польщі;

– розмитість, суперечливість та нечіткість кордонів, розмежування повноважень щодо аналізу, оцінки та здійснення засад зовнішньої політики РП між Урядом держави та її Президентом [35].

Тому, на практиці, Президент країни може проводити неформальні, неофіційні консультації, контакти з МЗС, здійснювати публічні запити до Уряду та надавати власні зауваження та пропозиції щодо реалізації державницького курсу зовнішньої політики. Окрім того, в діяльність державних структур мають право втручатися недержавні консультативні органи – Бюро закордонних справ та Бюро національної безпеки. До того ж слід зазначити, що хоча Президент РП має право контролювати відсутність суперечності національним інтересам зовнішньої політики, яку проводить МЗС, він не має права втручатися у визначенні компетенції Уряду зовнішньополітичних справ – це означає, що президент на міжнародній арені представляє не державну владу Польщі, а саму державу [60,с.224].

Такий еkleктизм у провадженні зовнішньополітичної діяльності та розмежуванні повноважень Уряду та Президента Республіки Польща, який в принципі притаманний багатьом країнам зі змішаною формою правління, став найбільш болючою та обговорюваною в суспільстві проблемою інституційного забезпечення діяльності влади. Протягом всього періоду розвитку польської держави, починаючи із часів завершення «холодної війни», як справедливо вказує Стрельцов В. Ю., у вищих ешелонах польської влади існували серйозні суперечності та протистояння щодо напрямів та форм здійснення зовнішньополітичної діяльності держави. Передусім це пояснюється фактом представлення на вищих щаблях державної влади діаметрально протилежних політичних сил. Проте навіть і в таких умовах вони намагалися досягти консенсусу у ключових питаннях зовнішньої політики [58,с.127].

Так, зокрема, в період правління президента А. Квасневського з 1997 по 2001 роки, який мав в принципі «ліві» погляди на зовнішню політику Польщі, Уряд очолювали по чергово прем'єр-міністри із «правими» поглядами – Є.

Бузек та К. Марцинкевич, які, не зважаючи на численні розбіжності із президентом, намагалися постійно розробляти компромісні рішення та виявляли бажання активно співпрацювати, не дивлячись на партійні розбіжності. А вже в часи президентства Л. Качинського, як помічає Я. Тимків, відносини між президентом та Урядом стосовно засад та напрямків зовнішньополітичної діяльності загострилися, особливо в період перебування на посаді глави Ради Міністрів Республіки Польща Д. Туска.

Разом з тим слід зазначити, що починаючи з 2010 року після прийняття в законі «Про співпрацю Ради Міністрів з Сеймом та Сенатом у справах, пов'язаних із членством РП у ЄС» переважна більшість повноважень у сфері реалізації зовнішньої політики РП перейшла до Уряду. Так, до повноважень Ради Міністрів стали відноситися передусім визначення засад, цілей і напрямків реалізації зовнішньої політики держави, а також репрезентація Польщі на міжнародній арені (до речі, цю функцію міг здійснювати і Президент держави, але за погодженням із прем'єр-міністром країни). Вважалось, що такі нововведення були внесені через членство Польщі у ЄС [50].

Слід зауважити, що окремі повноваження у сфері зовнішньополітичної діяльності РП також мають Сенат та Сейм, в першу чергу стосовно нормотворчості та призначенні і звільненні з посад вищих осіб держави, а також ратифікації і денонсації міжнародних угод, заслухання та обговорення виступу Уряду зі звітом про зовнішньополітичну діяльність, працю у профільних комітетах (у справах ЄС та закордонних справ).

Отже, безпосереднє здійснення засад зовнішньої політики Польщі покладене на Міністерство закордонних справ РП, яке:

- керує дипломатичною службою держави;
- забезпечує реалізацію засад зовнішньої політики РП за кордоном;
- координує діяльність дипломатичних представництв, посольств та консульств країни за кордоном;

– забезпечує співпрацю польських державних та недержавних інституцій із зарубіжними контрагентами та ін. [40,с.287].

Разом з тим основні пріоритети та цілі зовнішньополітичної діяльності донедавна не були оформлені документально. Лише в 2012 році була опублікована довгострокова стратегія зовнішньої політики РП.

В становленні та розвитку засад зовнішньополітичної діяльності пострадянській Польщі вкрай важливу роль відіграли її дипломатичні представництва, інституціоналізація яких припадає на кінець 20 – початок 21 ст. Так, основи діяльності зовнішньополітичних відомств держави були врегульовані в законі «Про дипломатичну діяльність», прийнятому в 2001 році. Даний нормативний акт врегулював засади діяльності послів РП в інших країнах (їх призначення, представлення, захист інтересів держави, проведення переговорів та ін.), консульств РП за кордоном (допомога громадянам Польщі, сприяння культурному співробітництву тощо) [38,с.706].

Зрештою, не менш важливим чинником оформлення новітньої зовнішньої політики Республіки Польща є публічна дипломатія (або «м'яка сила»), яка стосується просування іміджу держави на міжнародній арені, реалізації стратегії культурних зв'язків, проведення тематичних заходів та ін. Крім недержавних інституцій та простих громадян, до публічної дипломатії залучаються Міністерства культури, спорту і туризму, народної освіти, науки і вищої школи, а створена в 2004 році Рада промоції Польщі забезпечує їх органічний зв'язок та співпрацю. Важливий внесок у формування позитивного іміджу Республіки Польща та суттєву допомогу державним зовнішньополітичним інститутам, як помітив В.В. Різник, надає польська діаспора (її чисельність сьогодні сягає більше 21 млн. чол.). Особливо значимим та вагомим є вплив пропольського лобі США, особливо стосовно формування позитивного ставлення до євроатлантичних прагнень держави (З. Бжезинський та ін.). А сприяння польській діаспорі офіційна Варшава перетворила взагалі на одну із ключових засад польської зовнішньої політики.

Отже, основною метою зовнішньополітичної діяльності РП по завершенню «холодної війни» стало формування позитивного іміджу країни за кордоном, вступ до ЄС та подальший розвиток співпраці із США. Для цього, протягом 1990-2000-х років, була створена потужна як інституційна, так і нормативно-правова база, а також залучені інститути громадського суспільства та публічна дипломатія.

1.2. Головні вектори і напрямки зовнішньополітичної діяльності

В історії Польщі, починаючи із часів її розквіту ще в Середні віки і до нашого часу сформувалися 2 основні вектори зовнішньополітичної діяльності – східний та західний. Кожен з них має своє підґрунтя та давню генезу і пов'язується з певною королівською династією. Так, західний напрям зовнішньополітичної діяльності пов'язується із династією П'ястів, засновник якої Мешко I вів активну політику зближення із найбільшим стратегічним партнером і сусідом Польщі – Німеччиною. Даний напрям передбачав зближення польської держави із Заходом та поширення туди свого культурного та геополітичного впливу.

Другий напрям – східний – пов'язується із династією Ягеллонів та характеризується амбітними планами Польщі встановити контроль над українськими, білоруськими та литовськими територіями і, відповідно, віддалити, дистанціювати їх від впливу Росії. Впродовж багатьох століть і аж до 20 ст. саме східний вектор поступово ставав панівним у формуванні засад зовнішньої політики і I, і II Речі Посполитої [16, с.270].

Основоположні концепти зовнішньої політики Польщі, на думку С.В.Бочарова, сформувалися по завершенні I світової війни і пов'язані з двома ключовими парадигмами – націоналістичною та федералістичною та, відповідно, іменами видатних для Польщі особистостей – Р. Дмовського та Ю. Пілсудського. Обидві ідеї засновані на стратегічних геополітичних інтересах

польської держави та разом з тим виражають діаметрально протилежні погляди на подальший розвиток держави – в бік європейської цивілізованої католицько-євангелічної Німеччини чи азійсько-православної Росії [17,с.120-121].

1. Націоналістична ідея, обстоювана Р. Дмовським, виходила з твердження, що головним супротивником Польщі на європейському континенті є Німеччина, а тому слід зосередити всі зовнішньополітичні прагнення на досягненні партнерських відносин із Росією.

2. Федералістська ідея, обстоювана Ю. Пілсудським, обґрунтовувала необхідність створення федеративної держави східних слов'ян, визволивши їх перед тим із російського гніту та включивши українські, білоруські та литовські землі до складу Польща за умов широкої автономії [18,с.98-99].

Обидва напрями зовнішньополітичних прагнень Польщі постійно знаходилися між собою в конфронтації та суперечності, при цьому запозичуючи одна в одній цілі та алгоритми реалізації ключових ідей та постулатів. Тому й не дивно, що навіть у кінці 20 – початку 21 ст., зовнішньою політикою Польщі керують дві труни, маючи на увазі Р. Дмовського та Ю. Пілсудського.

У міжвоєнний період зовнішня політика Польщі була спрямована Ю. Пілсудським на реалізацію федералістської ідеї та відповідно «східного» напрямку зовнішньополітичної діяльності. Проте значну популярність здобули і погляди прихильників націоналістичної парадигми (Р. Дмовський, Я. Поплавський, В. Гізберт-Студинський). Проте їх погляди також відрізнялися – якщо, наприклад, Я. Поплавський, апелюючи до факту перебування частини етнічних польських земель у складі Німеччини, а відтак обмеженості доступу Польщі до Балтійського узбережжя, наполягав на необхідності повернення «західних кресів» до складу материнської Польщі та відновлення, таким чином, присутності поляків на землях держави перших П'ястів з наступною активізацією західного вектора зовнішньої політики й одночасним оздоровленням ситуації на східному кордоні держави, то В. Гізберт-

Студинський, навпаки, обґрунтовував доцільність розбудови з Німеччиною, а також Австро-Угорщиною союзницьких взаємин, як запоруки відновлення незалежної Польщі [17,с.119-120].

Але по завершенні II світової війни, як вказує А.С. Беспалов, можна констатувати перемогу націоналістичних ідей Р. Дмовського – за прямої вказівки Й. Сталіна Польща фактично перетворилася на унітарну мононаціональну державу з кордонами, притаманними колись П'ястам. Та й загалом весь час перебування Польщі в орбіті впливу СРСР слід характеризувати фактично майже повною відсутністю самостійності у зовнішніх відносинах, а перші можливості для самостійної позиції з'являються лише після 1989 року.

Проте, як це не парадоксально, саме в комуністичний період у Польщі були вироблені засади сучасної парадигми зовнішньої політики, причому стараннями нечисленних опозиційних осередків. Як зауважив В.В. Копійка, починаючи з 1980 року сформувалася чітка геополітична позиція не лише опозиційної інтелігенції всередині країни, яка «...почала виходити з пренатальної фази...», але й широких кіл польської еміграції, яка стала в опозицію до комуністичного режиму та згуртувалася навколо часопису «Культура», який започаткував у Парижі відомий громадський діяч Є. Гедройць. Саме з його ім'ям пов'язують оновлену концепцію геополітичних прагнень Польщі, в основі якої Є. Гедройць поклав такі принципи:

- непорушність та захист державних кордонів Польської держави, які слід визначати за національним принципом;
- романтичне ставлення до «східних кресів» (західноукраїнських, західнобілоруських та литовських земель);
- сприяння східним сусідам Польщі у їх боротьбі за національну та культурну незалежність;
- стимулювання подальшої демократизації суспільства та налагодження стійких контактів з міжнародною спільнотою [39,с.120-123].

Тому, як вказував палкий прихильник даної ідеї Котляр Ю. В., поляки повинні тісно співпрацювати зі східними сусідами задля того, щоб не стати знову жертвами російської експансії та уникнути повторення балканського сценарію на своїй території. Лише в таких умовах, вказує Котляр Ю. В., поляки отримають шанси на відновлення своєї державності.

Отже, східні сусіди Польщі (Литва, Білорусь та Україна) мають бути своєрідною «буферною» зоною між незалежною Польською державою та Росією задля дистанціювання від останньої - для цих країн навіть був придуманий спеціальний термін - УЛБ (ULB). Оскільки ці країни як для Польщі, так і для Росії були постійним «яблуком розбрату», то польська опозиція виступила за негайне визнання права українського, білоруського та литовського народів на самовизначення та відмову обох сторін (як росіян, так і поляків) від імперських претензій на них. Тому й незалежність України виглядала в очах творців даної концепції запорукою подальшої мінімізації російсько-німецьких відносин і як наслідок – посилення Польщі [41,с.147-149].

Зазначається, що з огляду на тогочасні геополітичні реалії зовнішньополітична концепція Гедройця-Мєрошевського тривалий час не сприймалася ні владою, ні значною частиною польського суспільства. Тому лише після 1989 року та здобуттям Польщею справжньої незалежності дана концепція стала мати всі шанси на реалізацію. В 1990-1991 рр. офіційна влада стала реалізовувати дану геополітичну парадигму, яка на практиці вилилася у політиці «двох шляхів». Тим самим Польща розбудовувала білатеральні відносини зі своїми ще радянськими сусідами для того, щоб, з одного боку, не допустити на своїх кордонах неконтрольованих подій, з іншого – зберегти нормальні відносини з Москвою. Тому, як вказує Р. Земба, Польща впродовж початку 1990-х років зробила значний внесок у процес подальшої інтеграції Європи, яка ще була поділена внаслідок «холодної війни», та відкрила шлях для проникнення демократичних цінностей і свобод на Схід.

Як наслідок – концепція Гедройця-Мерошевського була дуже популярною протягом усього сучасного періоду історії Польщі. Всі польські політичні рухи та партії (окрім кількох праворадикальних організацій, які, втім, не користувалися значною популярністю серед населення), застосовували ідеї даної геополітичної концепції у своїх політичних програмах та ідеології. Так, зокрема, послідовними прихильниками ідей Гедройця-Мерошевського були президенти А. Квасневський та Л. Качинський. Цікавий факт – свій перший закордонний візит новообраний президент А. Квасневський здійснив саме до Парижа, де поміж іншим зустрівся особисто з Є. Гедройцем та обговорював проблеми геополітики та відносини із східними сусідами. Згодом Квасневський на ділі довів свою прихильність ідеям даної геополітичної концепції [18,с.98-103].

Проте поступово ідеї «великої Польщі» почали поступатися ідеям євроатлантизму, завдяки чому й були закладені підвалини вступу Польської держави спочатку до НАТО, а потім і до Європейського Союзу. Тим самим відбулася переорієнтація польського суспільства на європейські цінності, доступ до яких, з огляду на існуючу геополітичну ситуацію, був закритий впродовж всієї другої половини 20 ст. Як справедливо зазначає Тимків Я., такі дещо поспішні кроки «на захід» Польща здійснювала після фактичної відмови від своїх претензій на «східні кресли» та активної позиції щодо прибалтійської геополітики [60,с.224].

Власне ж польські науковці трактують зміну геополітичних орієнтирів зі Сходу на Захід та набуття Польщею членства у європейських інституціях як «втечу зі Сходу». Разом з тим вона виявилася більш ніж успішною, хоча тривалий час була лише декларативною, оскільки А. Квасневський та уряди Є. Бузека і Л. Міллера впродовж кількох років готували польське суспільство до зміни стратегічних орієнтирів на НАТО та ЄС [18,с.98-101].

Проте не слід вважати, що така переорієнтація на Захід та прагнення до трансатлантичної та європейської інтеграції були позитивно сприйняті всім польським суспільством. І якщо переважна більшість поляків вбачала у

членстві в НАТО отримання можливостей для захисту своєї національної безпеки та територіальної цілісності, то європейська інтеграція критикувалася багатьма політичними силами. Так, головними ідейними опонентами на цьому шляху, як помітив С.В. Бочаров [17,с.119], для прихильників євроінтеграції стали «Самооборона», очолювана одіозним громадським діячем А. Леппером, «Ліга польських родин» (Р. Гертих) та «Польська селянська партія» (В. Косіак-Камиш). Але їхня антиєвропейська пропаганда хоча й викликала деякі сумніви щодо успішного вступу Польщі до Євросоюзу, проте успіхи від інтеграції, які проявилися вже в перші роки членства в ЄС, фактично прибрали з порядку денного питання про доцільність європейських інтеграційних процесів для польського суспільства.

Важливим напрямом сучасної зовнішньополітичної діяльності Республіки Польща стало налагодження відносин з її іншим стратегічним сусідом – Німеччиною. Саме під час своєрідного вибору геополітичних стратегічних орієнтирів на майбутнє між Москвою та Берліном, Польща зробила вибір на користь останнього. Обидві держави налагодили добросусідські відносини у 1990-1991 рр. після визнання в листопаді 1990 р. спільного кордону та підписання в червні 1991 року Договору про добросусідство і співпрацю. Німеччина ж всіляко сприяла Польщі як у її державотворчих прагненнях, так і трансатлантичних і євроінтеграційних бажаннях, оскільки тим самим прагнула поширити свій вплив на Прибалтику та далі на Схід (на Білорусь та Україну). Показовим у цьому плані є той факт, що в 2002 році Німеччина погодилася покрити частину фінансових втрат Польщі, які та мала понести зі вступом у Євросоюз [41,с.148].

Згодом після набуття Польщею членства в НАТО та ЄС основними зовнішньополітичними пріоритетами держави стала політика недопущення геополітичного домінування РФ в регіоні (причому як на пострадянських теренах, так і загалом в Центрально-Східній Європі). Вона передбачала:

- активне сприяння своїм східним сусідам у розбудові взаємовигідних взаємин з політичними інститутами євроатлантичного простору;
- підтримка сил, що борються в даних країнах за демократію та фактичну незалежність від Російської Федерації;
- поступове розширення свого культурного та цивілізаційного впливу на пострадянські держави;
- подальша активізація співпраці з поляками в еміграції;
- формування позитивного іміджу держави в Європі та світі й ін.

Тим самим Польща, як небезпідставно вважає Колодка Г.В., «...нащупала магістральний шлях ефективної європейської політичної та економічної самоідентифікації...» [34].

Проте в процесі реалізації євроатлантичних прагнень Польщі стало видно деяку вичерпність геополітичних концепцій федералізму Ю. Пілсудського, націоналізму Р. Дмовського та парадигми Є. Гедройця – Ю. Мєрошевського з одночасним їх перетворенням на своєрідні «декорації», позиціонування окремими високопосадовцями на тлі яких доволі часто має на меті не що інше, як загравання з сусідами на східному кордоні з метою забезпечення суттєвого зміцнення авторитету Республіки Польща в колах євроатлантичних та європейських політичних кіл. Тому й не дивно, що не зважаючи на забезпечення моральної підтримки демократії прибалтійських країн, Білорусі та України, а також Грузії і Молдови, що ставали на шлях демократичних перетворень, вектор зовнішньої політики Польщі все ж став підпорядковуватися Євроатлантичним інтересам.

Разом з тим участь польського політикуму в українських подіях засвідчили також прагнення поляків до недопущення подальшої експансії Росії на Захід. Так, зокрема, слід оцінювати участь А. Квасневського у подіях Помаранчевої революції 2004 року та його підтримку В. Ющенка. Цілком можна погодитися зі словами польського журналіста А. Міхніка, головного редактора «Газети виборчої»: «...дивлячись на Україну, поляки часто

згадують про Росію. Це квадратура кола, яка має бути розірвана таким чином: Україна – суверенна і демократична, Росія – демократична і не імперіалістична, Росія, яка не прагне поглинути Україну. Саме така ситуацію була б найсприятливішою для розвитку трьох держав...». Тому й не дивно, що після цього офіційна Варшава здобула чимало геополітичних дивідендів – не лише були суттєво зміцнені позиції Польщі в регіоні та взагалі в світі, але й утверджені її позиції як своєрідного експерта в питанні «східного» напрямку [18,с.99-100].

З того часу, як зазначають польські аналітики, польська геополітична система стала не просто романтичною ідеєю, як її часто сприймали ще в 1990-х рр., а справжньою, реальною геополітичною стратегією, що приносить свої позитивні результати. Як доказ наводять саме участь А. Квасневського у налагодженні двостороннього діалогу між Європою та Україною [18,с.100].

В цьому плані слід згадати і трансформацію геополітичних відносин Польщі із США та РФ. Але, якщо після участі поляків у демократичних процесах в Україні відносини Польщі із Сполученими Штатами стали більш активними та ефективними, то у випадку з Росією – увійшли в стан перманентної кризи. Проамериканська налаштованість польського суспільства (засвідчена просуванням у Європі американської військової присутності) вкрай негативно була сприйнята в Москві, адже дистанціювання Росії від європейської геополітики ставило під сумнів взагалі політичну вагу РФ. «...Без України Росія перестав бути євразійською імперією», – з цього приводу зазначав З. Бжезинський.

Окремо слід згадати про трансформацію зовнішньополітичних відносин Польщі із міжнародними інституціями. Після отримання державою членства в НАТО та ЄС, в польському суспільстві розгорнулася широка дискусія щодо розбудови подальшої стратегії геополітичних прагнень Польської держави. Розгорнулися суперечки між прихильниками двох нових підходів до польської геополітики – традиціоналістського (праві консерватори Я. Качинський, П. Коваль, Б. Чихоцький) та європеїстського (центристи та ліберали Б. Сенкевич,

Р. Сікорський, Г. Схетина, Д. Туск) [47,с.316]. Незважаючи на деяку спрощеність геополітичних підходів, польська політична еліта стала шукати нові образи державницької зовнішньополітичної ідентичності у відповідності до тієї ситуації, яка склалася.

Прихильники традиціоналістської ідеї спираються на ідеологію Є. Гедройця – Ю. Мерошевського та обґрунтовують доцільність збереження існуючої позиції Польщі щодо «східного питання», оскільки вміле розігрування саме «східних» козирів ще більш активізує співпрацю зі США і Європою та зміцнить роль Польщі як регіонального лідера. Тому, як вважають вони, має повне право на подальше існування теза «Чим сильнішою буде позиція Польщі на Сході, тим більше з нею рахуватимуться у Європі». Отже, резюмують прихильники даної ідеї, основним шляхом реалізації даного геополітичного напрямку має стати максимальне сприяння східним демократіям у їх державницьких намаганнях та реалізації жорсткої політики стосовно РФ, яку вони розглядали як головну загрозу безпеки регіону. Натомість прихильники європеїстського напрямку, на думку Н.М. Буренко, подальший розвиток геополітики Польщі пов'язують з поглибленням співпраці з Брюсселем, а концепцію Є. Гедройця – Ю. Мерошевського вважають морально застарілою та неспроможною в нових реаліях міжнародних відносин.

Зрештою, ще одним стратегічним напрямом зовнішньополітичної діяльності, який зазнав системних змін в сучасній геополітичній діяльності Польщі, стали відносини РП зі США. Підтримка пропольських настроїв у США тісно пов'язані з ім'ям відомого політолога, геостратега З. Бжезинського, який розглядав гарантії стабільності, безпеки та територіальної цілісності Польської держави в тісній співпраці з американським суспільством. Разом з тим, шлях до утвердження проамериканської позиції польської влади був тривалим – хоча офіційні взаємини обох держав беруть початок ще з часів Версальсько-Вашингтонської системи, свого юридичного підкріплення вони зазнали лише у 1991 році із підписанням Декларації про

співробітництво. Навіть і тоді польське суспільство неоднозначно ставилося до американської прихильності, і лише з приходом до влади президента А. Квасневського американо-польські взаємини стали по-справжньому близькими. Результатом такого зближення став вступ Польщі до Північноатлантичного Альянсу та утворення РП як оплоту «американізму» в Європі [50].

Саме США активно підтримували не лише вступ Польщі до НАТО, але й до Євросоюзу. Як зауважив відомий польський політик М. Белька про роль США в організації безпеки Польщі, «...Чим кращими будуть стосунки, тим більшою буде ця роль...». Проте все ж, незважаючи на той факт, що проамериканська позиція була і залишається наріжним каменем польської зовнішньої політики, Польща так і досі не стала для США справжнім стратегічним партнером [60,с.223].

Таким чином, концептуальне підґрунтя сучасних векторів зовнішньополітичної діяльності Польщі слід вбачати ще в геополітичних ідеях часів Ягеллонів та П'ястів, коли й виникли дві основні ідеї стратегічного розвитку Польської держави – східний та західний. Зазнавши системних структурних трансформацій в післявоєнний час та адаптувавшись до існуючих реалій міжвоєнного періоду з ініціативи маршала Ю. Пілсудського, саме ідея «великої Польщі», обґрунтована в еміграції Є. Гедройцем та Ю. Мерошевським, згодом була взята за панівну прихильниками «Солідарності», а згодом фактично стала провідним стратегічним орієнтиром зовнішньої політики незалежної Польщі. Всі ж подальші успіхи польської зовнішньої політики та дипломатичних зусиль – вступ держави до НАТО та Європейського Союзу – слід розглядати як наслідок, позитивний ефект від реалізації даної ідеї.

Разом з тим, сучасні геополітичні прагнення Республіки Польща багатовимірні та багатовекторні, оскільки Польща активно розбудовує партнерські та добросусідські відносини з Україною, а також іншими східноєвропейськими державами, Німеччиною, країнами – партнерами по ЄС

та США. Водночас її традиційна боязнь великоімперських намагань Росії змушує Польщу якомога більше дистанціюватися від російських ініціатив та прагнень, особливо стосовно політики щодо інших країн Центрально-Східної Європи. Тому колосальні успіхи та досягнення польської зовнішньополітичної діяльності на сучасному етапі мають слугувати прикладом і для України в її євроінтеграційних змаганнях.

РОЗДІЛ 2. ВСТУП РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДО ЄС: ПЕРЕГОВОРНО-ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО РЕЗУЛЬТАТИ

2.1. Польська суспільна думка, дипломатія і переговори про вступ у ЄС

Зважаючи на першочерговість завдань приєднання Польщі до Північноатлантичного Альянсу, інтеграційні прагнення поляків у 1990-х роках були якщо і не другорядними, то відходили на другий план. Разом з тим перші кроки до зближення Європейського союзу та Польщі окреслилися ще в кінці 1980-х рр., коли у липні 1988 року були встановлені між обома сторонами дипломатичні відносини. Через кілька місяців Польща і ЄС погодили між собою договір про взаємну торгівлю та економічну співпрацю [23].

Слід сказати, що ці домовленості стали можливими в першу чергу завдяки політиці «міжнародної розрядки», яку розпочав М.С. Горбачов та закріпила Декларація про встановлення офіційних відносин між Європейським Союзом та країнами – членами РЕВ. Офіційно ж Польща взяла курс на вступ до ЄС у 1990 році після приходу до влади першого не комуністичного уряду на чолі з Т. Мазовецьким та прийняття в квітні 1990 року Концепції зовнішньої політики, у якій було наголошено на європейському виборі держави.

Щоб ґрунтовно проаналізувати зміст та спрямованість польської дипломатії та суспільної думки в бік європейського вибору, слід виділити головні мотиви та передумови євроінтеграційного зовнішньополітичного пріоритету. На відміну від прагнення вступу до НАТО, яке диктувалося передусім безпековими мотивами, доручення країни до Європейського Союзу обґрунтовувалося цивілізаційним вибором Польської держави. Незважаючи на те, що протягом 1940-1980-х рр. ХХ століття Польща існувала у фарватері комуністичного СРСР, проте із виходом зі сфери впливу Кремля польський народ отримав чудову можливість долучитися знову до європейської

спільноти. Як заявив Б. Гемерек, міністр МЗС Польщі в 1990-х рр.. на виступі у Сеймі в 1998 році: «...ми прагнемо до Європейського Союзу лише тому, що це відповідає нашим національним інтересам, тому, що це необхідно нам самим...Йдеться про безпосереднє прилучення до фундаментальних цінностей, які становлять спадщину Європи і основу європейської ідеї. Польща, як член Євросоюзу, внесе свій досвід і свої сподівання...». [22,с.13-16]

Тому й не дивно, що ідея приєднання до європейських держав зустріла широку підтримку та схвалення практично усіх верств польського суспільства – поляки здавна ототожнювали себе із європейцями, акумулювали традиційні європейські культурні, релігійні, політичні, духовні цінності та розглядали своє подальше життя у нерозривному зв'язку із Європою. Через це всі реформи, зміни та суспільні трансформації, які відбувалися в 1990-х роках, критично переосмислювалися і дипломатами, і виконавчою владою, і народними масами. Як вказував С.В. Бочаров, європейська інтеграція Польщі була передусім питанням базових цивілізаційних принципів та цінностей, які не могли бути проігноровані в ЄС, оскільки інакше виникла б загроза нового «поділу» Європи на кшталт «Ялти».

Зазначимо, що взаємини Польщі із ЄС розглядалися польською політичною елітою в світлі своєрідних «торгів», пошуку консенсусу для різних політичних сил та угруповань. Але, незважаючи на часто системні відмінності у поглядах, всі політичні сили змогли дійти згоди та весь час, аж до вступу Польщі до Євросоюзу у 2004 році, зберігали свою вірність задекларованій євроінтеграційній ідеї. Не останню роль, звичайно, як резонно помічає Н.М. Буглайн [18,с.98-103], у такому послідовному та наполегливому прагненні до інтеграції з ЄС Польщу змусила і фактична відсутність інших зовнішньополітичних альтернатив, а також усвідомлення і чинною владою, і дипломатами, і усім суспільством тих вигод та переваг, що в майбутньому мала б отримати країна. І ключову роль при цьому зіграв президент Польщі А. Квасневський, який заявляв: «...приналежність Польщі до співтовариства

покликана була збільшити наш потенціал, а тому відповідала польським державним інтересам, видавалася корисною для країни...». А за словами заступника очільника МЗС Польщі у кінці 1990-х рр.. А. Ротфельда, членство держави у Євросоюзі було «історичним шансом подолати багатовікове відставання» та «на тисячоліття визначити місце держави у Європі...». І, звичайно ж, свою роль також відіграло прагнення польського народу якомога швидше дистанціюватися від Росії та її проімперської загрози.

Не останню роль у формуванні євроінтеграційних пріоритетів Польщі у 1990-тих рр.. зіграли і економічні інтереси та прагнення. Польські бізнес-кола розраховували, що із відкриттям європейських ринків для польських товаровиробників країну очікує неминучий економічний підйом та процвітання. Як зауважив К. Сувальський, польський бізнес очікував різке зростання присутності іноземного капіталу та інвестицій в польську економіку, а також фінансову допомогу від ЄС, яку традиційно отримують всі її постійні члени. А на думку М. Бухаріна, Польща була готова поступитися в питанні політичної та економічної самостійності задля виведення з допомогою ЄС країни із посткомуністичної кризи та забезпечення її подальшого розвитку.

Розглядаючи становлення та розвиток співпраці Польщі із Європейським Союзом в контексті реалізації польської євроінтеграційної ідеї, варто з'ясувати вплив та роль на означену співпрацю відносин Польської держави із ключовими та найбільш впливовими членами ЄС – Німеччиною та Францією (так званий Веймарський трикутник). Саме їх підтримка, за оцінками Кучіка О. та Москалюка А., давала країні найбільше політичних та економічних дивідендів. Разом з тим, якщо Франція тільки прихильно ставилася до євроінтеграційних прагнень Польщі та наголошувала на необхідності інституційних реформ всередині держави, то Німеччина стала в Євросоюзі фактично адвокатом Польщі та активним прихильником подальшого розширення кордонів ЄС на Схід [43,с.49-50]. Дослідники вбачають у такій палкій підтримці цілий комплекс чинників, а саме:

- усталені політичні, соціально-економічні, культурні зв'язки між двома країнами;
- географічно-територіальна близькість;
- прагнення Німеччини подолати важкі сторінки історії німецько-польських взаємин під час II світової війни [43,с.51-52].

Саме останній чинник Н.М. Буглай трактує для Німеччини як своєрідну спробу «відкупитися» від трагічного спадку війни та спокутувати тим самим свою провину перед польським суспільством. Так, зокрема, підтвердженням даної тези є слова Президента Німеччини Р. Герцога, сказані ним під час офіційного візиту до Польщі у 1994 році: «...Німеччина у будь-якому випадку підтримуватиме прагнення Польщі до вступу в ЄС та НАТО, зробить для цього все можливе, докладе всіх зусиль. Бо це найкраще, що ми можемо зробити для наших дітей...». У цьому світлі можна розгледіти і деякі паростки французько-німецького дипломатичного протистояння – Франція, розуміючи прагнення Німеччини відновити свій вплив на Центральну та Східну Європу за рахунок Польщі, бажала не допустити подальше поглиблення польсько-німецької взаємодії та зміцнення німецької присутності в Центрально-Східному регіоні [18,с.98-100].

У подальшому це своєрідне «польське питання» для Франції та Німеччини стало причиною контраверсійності підходів дипломатичних служб обох держав до порядку залучення Польщі до переговорів по вступу до ЄС. Франція обстоювала стратегію єдиного старту для всіх країн-кандидатів та вважала, що лише відповідність інституційним вимогам Копенгагенських критеріїв (норм для країн, що прагнуть вступу до ЄС, затверджених у 1993 році в Копенгагені та підтверджених у 1995 році в Мадриді) дасть змогу вступити до європейської спільноти [44,с.460]. Натомість Німеччина вважала доцільною «хвилеву» стратегію розширення ЄС в залежності від рівня готовності країн-кандидатів, причому Польську державу німецька дипломатія відносила до держав першої черги вступу. Про це, до речі, офіційно заявив

Канцлер Німеччини Г. Коль у липні 1993 року під час офіційного візиту до Польщі.

Важливу роль в досягненні успіхів євроінтеграційних намагань Польщі зіграла Вишеградська група, започаткована нею ще у 1991 році у співпраці з тодішньою Чехословаччиною (згодом окремо Чехією та Словаччиною) та Угорщиною. Головна мета діяльності Вишеградської групи – координація зусиль її членів по досягненню членства у Європейському Союзі. Саме цей Альянс став своєрідним стартовим майданчиком, де держави-учасниці могли продемонструвати свою здатність брати участь в євроінтеграційних процесах та набувати тим самим додаткові «бонуси» та аргументи до вступу у ЄС. Як вказував Є. Кіш, «...Вишеград ніколи не створювався як альтернатива європейській інтеграції...» і не був «...пріоритетом зовнішньої політики чи альтернативою головній меті – європейській інтеграції...» [33,с.521].

Окремо слід згадати про позицію Росії щодо євроінтеграційних прагнень Польської держави. Незважаючи на те, що РФ тривалий час чинила серйозний дипломатичний спротив північноатлантичній інтеграції Польщі, вказуючи на загрозу своїй національній безпеці, у питанні євроінтеграційних змагань офіційна Москва не чинила ніяких перепон, а швидше навпаки – вітала ці намагання поляків. Як зауважив К. Воронов, Москва не ставила під сумнів євроінтеграційні прагнення Польщі, проте вказувала на необхідність врахування країнами ЄС інтересів Росії при розширенні своїх кордонів на Схід.

Зрештою, євроінтеграційні успіхи Польщі та її постійне зближення з ЄС не можна розглядати окремо від успішної інтеграції Польської держави у НАТО. Саме членство у Північноатлантичному Альянсі більшість європейців вважали головною підставою для європейської інтеграції. Тому й не дивно, що остаточне рішення про початок переговорів щодо вступу до Європейського Союзу нових членів, керівництво організації ухвалило тільки після аналогічного рішення НАТО (прийнятому на саміті у Мадриді в липні 1997 року) [34].

Безпосередньо сам процес розвитку євроінтеграційних відносин Польщі з ЄС можна умовно поділити на три етапи:

1) розвиток співпраці Польща – ЄС у питанні формування стратегії «розширення на Схід» (фактично перевірка готовності Польщі взяти на себе членські обов'язки) – 1995 – 1997 рр.;

2) переговорний процес Варшава – Брюссель (приведення державних інституцій Польщі у відповідність європейським інституційним критеріям та стандартам, поглиблення співпраці) – 1997 – 2004 рр.;

3) повноправне членство в Європейському Союзі (перегляд зовнішньополітичних та внутрішньополітичних стратегій та орієнтирів розвитку, утвердження Польщі в якості повноправного членства ЄС) – з 2004 року [44,с.461].

Початок активних відносин Польщі та ЄС ознаменований участю держави у розгляді так званої «Білої книги» («Біла книга. Підготовка асоційованих країн Центральної та Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок Європейського Союзу»), яка містила в собі список змін, які слід внести у правову систему країн-кандидатів. Незважаючи на декларативність даного списку, саме здобуття відповідності вказаних норм країнами-кандидатами було проголошене основною запорукою покращення стосунків з ЄС в усіх сферах та здобуття в майбутньому пріоритетного права вступу до організації. Згодом на саміті ЄС в Мадриді у 1995 році європейські дипломати, знайшовши компроміс між вказаними нами вище французькою та німецькою стратегіями вступу нових членів до організації, з'ясували точні умови та можливості вступу нових членів [28].

Проте даний документ, як справедливо зауважує Бочаров С.В., в сукупності з «Білою книгою», навіть незважаючи на запропоновану допомогу країнам-кандидатам із бюджету ЄС, був гостро розкритикований і польськими дипломатами, і політичними силами всередині Польщі. Головне зауваження, яке висунула польська сторона, стосувалося чітких строків вступу держави до Європейського Союзу, чого в «Білій книзі» та Мадридській декларації не

містилося. Правду кажучи, у європейської спільноти тоді були дещо інші пріоритети та багато проблем, в тому числі відсутність даних про стан підготовки країн-претендентів, проте факт залишається фактом – польська сторона цілком правомірно відхилила розгляд документу [17,с.119].

Щоб вирішити наявні нормативно-правові, організаційні та економічні протиріччя з ЄС, з ініціативи лідерів Польщі – президента А. Квасневського та Глави Уряду Ю. Олекси було розпочато масштабну агітаційно-пропагандистську кампанію по підтримці євроінтеграційних прагнень держави на міжнародній арені. Так, зокрема, в січні 1996 року вони зустрічалися з Президентом Франції Ж. Шираком та канцлером Німеччини Г. Кодем, обговорюючи різноманітні аспекти євроінтеграційних намагань Польщі. В квітні того ж року Єврокомісією були направлені запити у вигляді розширеної анкети по більш ніж 1000 критеріях готовності Польщі до вступу в ЄС, у відповідь на які в липні 1996 року очільник польського МЗС Д. Росаті передав 26 томів зібраних матеріалів про здобутки і проблеми держави на шляху євроінтеграції [18,с.100-101].

Польський уряд для координації дій дипломатичних відомств, влади всередині держави та інституцій громадянського суспільства створив у серпні 1996 року КЄІ (Комітет європейської інтеграції), в якому взяли участь урядовці на чолі з прем'єр-міністром, політичні та громадські діячі, експерти. Саме з ініціативи КЄІ була розроблена та схвалена у 1997 році Національна стратегія інтеграції Польщі до ЄС [51,с.6], яка чітко окреслила ключові завдання та орієнтири діяльності у всіх основних сферах суспільного життя – економіці, фінансах, нормативно-правовому полі, кадровому забезпеченні, зовнішньополітичній діяльності та ін., а також вказала чіткі строки та терміни реалізації у відповідному графіку.

Юридичне підґрунтя готовності польської влади до євроінтеграції було окреслене із прийняттям в квітні 1997 року Конституції Польщі [35], яку вона прийняла, до речі, останньою із колишніх держав пострадянського простору. Незважаючи на численні суперечки та протистояння щодо багатьох аспектів

внутрішньої та зовнішньої політики держави, Конституція Республіки Польща закріпила можливість передачі міжнародній організації частини повноважень, що входять до компетенції органів влади (ст. 90). Цей важливий крок на шляху євроінтеграції став останнім сигналом повної готовності польського суспільства до членства в Європейському Союзі.

Важливе значення для реалізації задекларованих раніше стратегій та прагнень Польщі до євроінтеграції мали рішення Амстердамського саміту ЄС (червень 1997 р.). Взявши до уваги та опрацювавши надану Польщею та іншими країнами-кандидатами до ЄС, Європейська комісія видала інформаційний пакет «Порядок денний – 2000, у якому містилися не тільки відповідь європейської спільноти на проведені кандидатами в члени ЄС реформи і трансформації, але й довгострокові прогнози інтеграції та конкретні рекомендації по їх пришвидшенню. Саме Польща була визнана країною, у якій були досягнуті найкращі зрушення на євроінтеграційному шляху, після чого їй та ще 4 державам передбачалося надати допомогу в розмірі 21 млрд. євро для забезпечення ефективної підготовки до вступу в Європейський Союз.

Більш конкретні та чіткі саме для Польщі вимоги і рекомендації містилися у виданому в липні 1997 року рекомендаційному пакеті («пакет Сатерна»), який був наданий конкретно для Польської держави та містив підготовлені на основі аналізу розвитку РП вимоги та рекомендації щодо спроможності держави на вступ до ЄС та необхідності вирішення проблем приватизації великих державних агропромислових підприємств та реструктуризації вугільної галузі. Згодом у грудні 1997 року для Польщі разом з іншими країнами-кандидатами до вступу було надано програми PHARE (допомога з реструктуризації економіки), фінансовими інструментами набуття заявниками членства в ЄС проголошувалися SAPARD (спеціальна програма вступу для сільського господарства та сільської місцевості) та ISPA (інструмент політики підготовки до членства) [30].

Проте, незважаючи на подальші успіхи Польщі, як у переговорному процесі з офіційним Брюсселем, так і на узгодження євроінтеграційних намагань держави із католицькою церквою (у 1998 році, до речі, делегація польських єпископів зустрілася з очільниками ЄС), на межі ХХ – початку ХХІ ст.. прихильність польських громадян до європейської інтеграції держави різко знизилася. Так, як зауважує М. Басараб [16,с.270], якщо в середині 1990-х років євроінтеграційні намагання Польщі підтримували майже 80% громадян держави, то вже в кінці 1990-х рр.. ця кількість зменшилася до 60%. Тому на фоні розгортання євроскептичних настроїв у польському суспільстві влада розпочала масштабну кампанію по інформаційно-просвітницькій діяльності щодо збільшення прихильності до інтеграції. Для цього була створена спеціальна організація – ЦЄІ (Центр європейської інформації), першим кроком якого стало видання часопису «Агітація». В журналі містилися аналітичні довідки та фактичні матеріали про успіхи євроінтеграційних процесів як всередині Польщі, так і в інших країнах, спрямовані євроскептикам та недостатньо обізнаним у хитросплетіннях польсько-європейських відносин громадянам.

Згодом з ініціативи ЦЄІ в 1999 році було розпочато реалізацію комплексної програми інформування суспільства, яка була розрахована на 4 роки і спрямована на посилення проєвропейських настроїв у польському суспільстві. Також свою роль відіграла і діяльність спеціалізованих центрів з євроінтеграції, євро клубів, гуртків і практична робота службовців державних органів, яких називали «євроагітаторами». В цей же час розпочалися масові кампанії з євроінтеграційної підтримки Польщі на радіо, по телебаченню, в рекламі та ін.

Проте, як зазначив В.В. Копійка, всіх вищезазначених заходів виявилось недостатньо – станом на січень 2001 року євроінтеграційні настрої поляків впали ще більше – до 55% [39,с.120-122]. Головною причиною такого явища слід назвати непопулярність реформ, які проводила офіційна Варшава, активізація євроскептиків та їх агітації проти руху до ЄС, а також, як вказує

М. Басараб, «...погана проінформованість поляків про перебіг процесів у ЄС та навколо його розширення на Схід...» [16,с.267]. Не останню роль також у посиленні євроскептичних настроїв відіграли і відхилення Єврокомісією польських проектів, що мали бути профінансовані вищезгаданою програмою PHARE, а також визнання невдач Польщі щодо виконання взятих на себе раніше зобов'язань по оптимізації законодавства до норм ЄС. Зрештою, свою негативну роль відіграли і різке погіршення економічної ситуації в державі, коли у 2001 році приріст ВВП становив тільки 0,6% проти 11,5% у 1997 році.

Слід також згадати ще одну особливість польських євроінтеграційних прагнень у кінці 1990-х – на початку 2000-х років. Польська дипломатія серед усіх країн-кандидатів до вступу у ЄС найтвердіше та найпослідовніше відстоювала інтереси своєї держави. Так, зокрема, польська делегація у Брюсселі висунула вимогу відстрочки на купівлю польської землі іноземцями строком на 18 років. Успішно польські дипломати відстояли і розширення експортних квот на сільськогосподарську продукцію, в першу чергу на молочні вироби, домоглися індексації наданої ЄС грошової допомоги, перерахунку коштів, спрямованих для дотацій сільськогосподарським виробникам тощо.

Таким чином, напередодні вирішальних дій інтеграції Польщі до Європейського Союзу 2003-2004 років, польська дипломатія докладала максимум зусиль для пришвидшення даного процесу. Обрання Президентом Польщі А. Кваснєвського, що був палким прихильником євроінтеграції, визнання Європейською комісією в жовтні 2002 року значних успіхів на євроінтеграційному шляху та розуміння європейським політикумом невідворотності приєднання Польщі до ЄС, стали базисом для остаточного приєднання держави до європейської сім'ї.

2.2. Вступ до НАТО і завершення процесу набуття членства в ЄС

На відміну від євроінтеграційних намагань, вступ Польщі до НАТО був ключовим пріоритетом зовнішньої політики держави від самого початку виходу її з-під контролю Москви. Й це не дивно, оскільки, як обґрунтовано вказував А.Л. Мошес, тривале повоєнне підпорядкування Польської держави створеній СРСР системі колективної безпеки (ОВД), «холодна війна» та постійна загроза зі Сходу навчили поляків самостійно дбати про свою національну безпеку. Тим паче, що в кінці 1980-х – на початку 1990-х рр. після ліквідації Організації Варшавського договору та розпаду Радянського Союзу існувала реальна загроза для Польщі опинитися у своєрідному геополітичному вакуумі між демократичною Європою та пострадянською нестабільною і дезорганізованою Росією [16,с.268].

Тому головні гарантії безпеки, як розуміла це офіційна Варшава в той час, вона могла отримати лише після приєднання держави до Північноатлантичного Альянсу, в світлі чого чимало дослідників, особливо російських, в принципі небезпідставно вказують на своєрідну «втечу від Росії на Захід».

У значній мірі прагнення Польщі на вступ до НАТО слід пов'язати і з ситуацією в Німеччині, досвід розколу якої внаслідок політики Москви показував небезпеку для поляків знову опинитися маріонеткою, «розмінною монетою» у глобальних геополітичних стосунках Заходу та РФ. Тому Польща повинна була врахувати сумний досвід попередніх років та відповідно уникнути повторення подібних сценаріїв. А найоптимальнішим варіантом уникнення схожих ситуацій виглядав вступ до Північноатлантичного Альянсу. Як логічно зауважив А. Кваснєвський - «...НАТО є нині наймогутнішою військовою структурою в світі, і з цим треба рахуватися...» [18,с.99].

Свою роль у прагненні вступу Польщі до НАТО зіграло також і намагання поляків подолати той цивілізаційний розрив, який намітився між

Польщею та Заходом впродовж XX ст.. Крім того, як вказує Н.М. Буглайн, Польща також розуміла, що вступ до НАТО суттєво посилить її геополітичну вагу, особливо в Центрально-Східній Європі та стане запорукою (хоча про це офіційно й не говорилося) вступу країни до Європейського Союзу [18,с.102].

Слід розуміти, що для простих поляків прагнення вступу держави до НАТО завжди стояло набагато вище, ніж, наприклад, євроінтеграційні намагання. Як зауважив відомий польський політик, радник Л. Валенси з закордонної політики А. Ананіч, «...поляки набагато ліпше розуміли потребу і наслідки вступу до НАТО, ніж до ЄС. Європейський Союз асоціювався з «загальним добробутом», але ніхто не знав, як би це виглядало в реальності. Натомість вступ до НАТО одразу давав абсолютно конкретні гарантії безпеки...». Не останню роль при цьому відіграло і позиціонування США як ключового гаранта безпеки Польщі – поляки неодноразово згадували сумний досвід II світової війни, коли Західна Європа потурала Гітлеру. Тим самим польське суспільство вважало американську присутність на європейському континенті, та згодом у перспективі в самій Польщі, головним гарантом убезпечення від російської загрози [17,с.101].

Тому, незважаючи на строкатість політичних сил та напрямів у польській політичній думці 1990-х – початку 2000-х років, всі вони як один виступали єдиним фронтом за євроатлантичну інтеграцію, розуміючи її, як зауважував Р. Ковальчук, «...єдиним і відповідним способом забезпечення економічної, мілітарної безпеки та суспільного розвитку...».

Фундамент майбутнього членства в Альянсі польська дипломатія стала закладати ще в 1991 році: в грудні Польща приєдналася до РПАС – Ради Північноатлантичного співробітництва. Після цього відносини між НАТО та Польщею набули повноти, системності та постійності. Згодом у 1994 році польські дипломати домоглися приєднання держави до програми Альянсу «Партнерство заради миру», після чого політичні контакти та двосторонні зустрічі між двома суб'єктами геополітики стали регулярними.

Зважаючи на хронологію процесу реалізації Польщею інтеграції до Північноатлантичного Альянсу, у його розвитку доцільно виокремити три основні етапи:

1. Початок інтеграції (1995-1997 рр.). В цей період з'являються перші конкретні успіхи у двосторонній співпраці НАТО – Польща. При цьому обидві сторони намагалися шукати конструктивні рішення та надавати реальні пропозиції щодо взаємного зближення.

2. Розгортання переговорного процесу Польща – НАТО (1997-1999 рр.). Цей період характеризується напруженою клопіткою роботою польської дипломатії, як по лобюванню інтересів держави перед членами Альянсу, так і процесом досягнення відповідності законодавчої бази, військової сфери вимогам та критеріям членства в Північноатлантичному Альянсі.

3. Реалізація комплексної стратегії інтеграції Польщі в НАТО, як повноправного члена Альянсу. В цей період йде трансформація зовнішньополітичних стратегій та пріоритетів, в першу чергу безпекової політики, та адаптація держави до нових геополітичних реалій [19,с.200].

У 1995 році Польща остаточно відмовилася від будь-яких альтернатив північноатлантичній інтеграції, тому основним завданням польської зовнішньої політики в цей час стало налагодження міцних та тривалих зв'язків з дипломатією країн-членів Альянсу та їх переконання у доцільності вступу до нього Польської держави. Так, у вересні 1995 року було ухвалено на засіданні Ради послів НАТО Дослідження щодо розширення НАТО, де містилися ключові пріоритети, цілі та завдання Альянсу щодо подальшого розширення своїх кордонів на Схід. Там же послі слухали і висновки експертів щодо основних чинників, які могли б перешкодити такій інтеграції. Через місяць (в жовтні 1997 року) на зустрічі міністрів оборони країн-членів Альянсу (Вільямсбург, США) було чітко вказано на строки розширення НАТО на Схід – до початку 1997 року.

Для вирішення питання про готовність РП до членства в Північноатлантичному Альянсі, Варшаву проінспектувала делегація Альянсу

на чолі із заступником генерального секретаря організації Г. фон Мольтке. Висновок комісії був позитивний, і вже в грудні 1995 року на наступному засіданні керівників МЗС країн-членів НАТО було вирішено про початок двосторонніх консультацій між Польщею та Альянсом.

Ще більш інтенсивні та системні консультації і переговори розпочалися між Альянсом та РП в 1996 році. При цьому, як зауважує М. Генцлер, спочатку вони проходили у досить цікавому та своєрідному форматі 1+12 (тобто між самим Альянсом та одночасно всіма країнами-кандидатами до вступу), і лише згодом розпочалися переговори конкретно із Польщею. Головним питанням двосторонніх зустрічей стали проблематика військової та військово-політичної взаємодії, цивільного контролю за армією, узгодженням військового матеріально-технічного забезпечення тощо. Важливу роль в активізації цих перемов відіграли факти участі польських військових формувань у миротворчій операції в Боснії у складі американсько-нордичної дивізії «IFOR» та продовження участі в програмі «Партнерство заради миру». Крім того, позитивні відгуки про РП надавали від взаємної співпраці ключові країни Альянсу США, Великобританія, Канада тощо. Згодом ці успіхи стали вагомими перевагами Польщі на шляху досягнення членства в НАТО.

Не останню роль у досягненні вагомих результатів зближення з Північноатлантичним Альянсом відіграли вищі посадові особи Польщі, в першу чергу президент А. Кваснєвський. Він неодноразово заявляв про невідворотність приєднання Польської держави до НАТО та робив все на дипломатичній арені для цього. Так, зокрема, в ході свого візиту до Брюсселя А. Кваснєвський сказав, що НАТО лише тоді стане справжньою оновленою і міцною силою в світі, коли до нього приєднаються всі колишні члени ОВД. До речі, така посередницька позиція Польщі у стосунках колишніх пострадянських держав та Альянсу також зіграла свою позитивну роль у пришвидшенні євроатлантичних намагань держави [18,с.101].

Не меншу увагу євроатлантичному курсі Польщі в середині 1990-х рр. приділяли й глави уряду та очільники польського МЗС. Так, зокрема, обраний

міністром МЗС Польщі у 1996 році Д. Росаті, продовжуючи справу своїх попередників, активно працював над зміцненням авторитету та ваги Польщі серед країн НАТО, здійснивши для цього низку офіційних візитів, як до Брюсселю, так і до Парижу, Лондону, Берліну тощо. Зрештою, велику користь польській дипломатії на цьому шляху принесло й обрання Польщі у 1996 році непостійним членом Радбезу ООН.

Саме 1996 рік, як вважає більшість дослідників, став переломним у стосунках Польща – НАТО. Так, у жовтні 1996 року прозвучала знаменита промова очільника США Б. Клінтона, здійснена ним під час передвиборчого мітингу в місті Детройт, про подальше розширення на Схід кордонів Північноатлантичного Альянсу. Згодом на засіданні Ради НАТО в 1997 році в Мадриді ці слова Президента Сполучених Штатів підтвердили й інші представники організації, проголосувавши за запрошення до переговорного процесу про вступ до НАТО перших кандидатів. Природно, що в їх число потрапила і Польща [23].

Проте подальші події показали наростання розбіжностей та протиріч серед членів Альянсу щодо приєднання нових держав. Так, зокрема, весною 1997 року з'являється ідея про надання Польщі разом з Чехією та Угорщиною статусу так званого обмеженого членства в Альянсі – це означало б обмеження важкого озброєння та заборону будівництва військових баз НАТО на їх території. Природно, що головну роль у таких змінах пріоритетів відіграла Москва, яка за будь-яку ціну прагнула не допустити розширення Північноатлантичного Альянсу на Схід. Тому, аби не розпочинати новий виток конфронтації з Російською Федерацією, окремі держави-учасники Альянсу почали розмову про обмеження для країн-кандидатів тільки формою політичної участі. Така позиція з точки зору польської дипломатії, як вказує Т.Ф. Кулчар, була абсолютно неприпустимою, оскільки поляки добре пам'ятали історичні уроки російської агресії. Принциповість позиції польської дипломатії у даному питанні підтвердив і очільник МЗС Д. Росаті під час своєї промови у Сеймі в річницю перемоги над фашизмом у 1997 році [60,с.224].

В такій ситуації на захист польських євроатлантичних прагнень виступили Сполучені Штати, провівши зі своїми європейськими союзниками цілу низку зустрічей та консультацій. Одночасно з цим американські дипломати розпочали активну переговорну кампанію з Російською Федерацією – так, зокрема, в січні 1997 року до Москви приїздили заступник Держсекретаря США С. Талботт та Генсек НАТО Х. Солана, через місяць з вищим російським керівництвом спілкувався віце-президент сполучених Штатів А. Гор, а ще через місяць відбулася зустріч на найвищому рівні між Б. Єльциним та Б. Клінтоном. В результаті цих перемов американській стороні вдалося досягти порозуміння з Москвою щодо можливості вступу до Північноатлантичного Альянсу країн Центрально-Східної Європи, насамперед Польщі. За підсумками всіх перемов та домовленостей у Парижі в травні 1997 року був підписаний Основоположний акт про взаємні відносини, співробітництво та безпеку між НАТО та Російською Федерацією.

Даний документ став важливою віхою в процесі приєднання Польщі до Альянсу, оскільки містив твердження про підтримку РФ та НАТО стабільності, безпеки та миру в усьому євроатлантичному регіоні, а також гарантії непоширення ядерної зброї в нових членів Альянсу. Ці поступки Росії зближенню Польщі та НАТО стали можливими не в останню чергу активній клопіткій співпраці польської дипломатії з російським зовнішньополітичним відомством, а також впливу Президента РП А. Кваснєвського [52].

Тому, усунувши останні геополітичні перешкоди на шляху інтеграції, Польща на саміті НАТО в Мадриді влітку 1997 року розпочала разом з Угорщиною та Чехією офіційні переговори щодо членства в Північноатлантичному Альянсі. Як зауважив генеральний секретар НАТО Х. Солана, у такий спосіб НАТО поширює на Схід сферу миру, безпеки та стабільності на європейському континенті.

Проте, як зазначає Н.М. Буглайн, переговорний процес щодо вступу Польщі до НАТО розпочався задовго до зустрічі в Мадриді. Згідно

затвердженої чиновниками Альянсу процедури, переговори пройшли в 4 етапи:

- перший етап (16 – 29 вересня 1997 року); в цей час на порядку денному стояли питання про дотримання Польщею вимог НАТО щодо нормалізації законодавства та виконання політичних рекомендацій;
- другий етап (29 вересня – 3 жовтня 1997 року); проходило обговорення сучасного стану та перспектив розвитку польських збройних сил;
- третій етап (9 жовтня – 16 жовтня 1997 року); відбувалося обговорення трансформації оборонного бюджету РП;
- четвертий етап (23 жовтня – 10 листопада 1997 року); проходила процедура обговорення фінансового забезпечення вступу Польщі до НАТО [18,с.99].

В цілому, як на думку міжнародних аналітиків, так і політичної еліти Альянсу та самої Польщі переговори завершилася вдало для обох сторін. А тому отримання в грудні 1997 року польським МЗС протоколу із Брюсселю про вступ до НАТО, а також участь в роботі Атлантичної Ради стали фактично не грандіозною новиною, а цілком логічним шляхом приєднання. Проте далі почався досить важкий, виснажливий для обох сторін перехідний період, коли Польща та Північноатлантичний Альянс узгоджували свої позиції та здійснювали взаємну підготовку до участі Польської держави в усіх комітетах та структурі Альянсу. Тому в цей час пріоритет зовнішньополітичної діяльності дипломатичної служби РП був спрямований на реалізацію запланованих заходів щодо обговорених з експертами організації змін у військовій, законодавчій та фінансовій сферах, а також розробку необхідної для ратифікації угоди Сеймом документації [19,с.200].

В цей же час польська дипломатична служба за підтримки військових у співпраці з іншими новообраними членами Угорщиною та Польщею розпочали масштабну агітаційну кампанію для забезпечення позитивної реакції всіх країн-членів НАТО на вступ до нього нових членів. Як зазначив І. Грицяк, основна увага була прикута до країн Веймарського трикутника – для

залучення підтримки Франції та Німеччини, чиї позиції в НАТО були дуже міцними, польські дипломати та державні діячі провели цілий ряд двосторонніх зустрічей та консультацій зі своїми колегами [21].

В цьому світлі показовою видається також і позиція Росії, яка фактично «пробачила» Польщі її вже остаточно утверджений на той час вступ до НАТО. Так, зокрема, про це свідчать неофіційний візит президента РП А. Кваснєвського до РФ у червні 1998 р. та офіційний візит Президента Росії Б. Єльцина до Варшави в грудні 1998 року.

Зрештою, вагому роль у досягненні успіху в євроатлантичних намаганнях Польщі зіграли і особисті багаторазові контакти А. Кваснєвського та Х. Солани, і активне лобювання інтересів Польщі американською діаспорою, і, зрештою, успішна та ефективна діяльність Є. Козмінського, посла Польщі у США.

Успішні заходи та переговори Польщі із НАТО та з окремими країнами-членами Альянсу призвели до того, що з фактично починаючи з 1998 року Польща стала сприйматися світом як основний гарант миру, стабільності та безпеки в Центрально-Східній Європі. Крім того, важливу роль у формуванні позитивного сприйняття держави як майбутнього члена НАТО в очах світової спільноти відіграло головування Польщі в ОБСЄ, а також активна участь у Радбезі ООН та перемови з ЄС.

В самій Польщі розпочалися масові інформаційно-просвітницькі кампанії по роз'ясненню полякам всіх переваг, гарантій та користі вступу держави до НАТО. На відміну від курсу на вступ до ЄС, підтримка якого часто коливалася і не була стабільною в польському суспільстві, пронатовський курс РП переважна більшість населення підтримувала постійно. Як зауважив Демчишак Р., «...важко знайти представника будь-якого політичного табору, будь-якої політичної партії, який би сумнівався у доцільності цього рішення...» [23].

Підготовка Польщі до вступу в НАТО увійшла в свою заключну фазу на початку 1999 року. Спочатку Х. Солана надіслав офіційній Варшаві листа-

запрошення на вступ до Альянсу. В середині лютого 1999 року Північноатлантичний договір РП та НАТО ратифікував польський Сейм та підписав А. Квасневський. Але остаточно Польща, як і Угорщина та Чехія, стала повноправним членом Північноатлантичного Альянсу 12 березня 1999 року, коли очільник польського МЗС Б. Геремек вручив акцесійні грамоти М. Олбрайт, тодішньому держсекретарю США. Як згодом заявив сам Б. Геремек, «...То великий день, Польща повернулася до вільного світу...». Впродовж кількох днів потому, прапор Польщі був піднятий в Брюсселі перед штаб-квартирою НАТО.

Підсумовуючи завершення оформлення євроатлантичного курсу Польщі, хочеться навести слова З. Бжезинського: «...На основі вільного вибору Польща стає членом наймогутнішого і найвпливовішого союзу світу, а водночас – безпосереднім союзником Сполучених Штатів, єдиного суперпротектора світу, та Німеччини, найважливішої держави Європи...». Самим полякам це дало небачене раніше відчуття свободи, можливості дипломатичного маневру в сучасній світовій геополітиці, а також гарантії миру та безпеки. Союзникам же по НАТО, вступ Польщі дав змогу зменшити так звану «сіру зону» в центрі Європи та нівелювати вплив і прагнення Росії до контролю над регіоном.

Не менш важливим є факт, що із вступом до НАТО, Польща фактично переглянула свою стратегію безпеки, оскільки з цього часу слід уже було орієнтуватися не тільки на власні прагнення та інтереси, а й прагнення та інтереси своїх союзників по Альянсу. Тому в 2000 році Польща ухвалила нову Стратегію безпеки РП та відмінила дію попередніх стратегічних документів. Вона була спрямована на подальший розвиток євроатлантичних зв'язків, участь у операціях миротворчих сил НАТО, підтримання миру і безпеки в регіоні та ін. [25].

Щодо завершення євроінтеграційних прагнень РП, то вони були ознаменовані перш за все формальними процедурами узгодження членства держави в Євросоюзі та проведенням обов'язкового референдуму щодо

ратифікації відповідних угод. Зазначимо, що власне умови долучення Польщі до ЄС, визначав схвалений Європейським парламентом та Європейською Радою Договір про вступ (квітень 2003 року), який визначав основні умови приєднання держави до Європейського Союзу. Безпосередньо ж договір був підписаний на Афінському саміті ЄС, коли від імені РП в присутності її президента А. Кваснєвського свої підписи під документом поставили очільник уряду Л. Міллер, очільник МЗС В. Цімошевич та очільник міністерства із європейських справ Д. Хюбнер.

Після підписання договору він, згідно норм ЄС, мав бути затверджений референдумами країн-членів організації та в самій Польщі. Результати референдуму в Польщі засвідчили беззаперечну підтримку євроінтеграційним прагненням – при явці 58,85% голос «Так» віддали більше 77% громадян, або 13,5 млн. чоловік, і лише трохи більше 22% сказали «Ні» (3,9 млн. громадян). Такий результат, як бачимо, свідчить про подальше зростання євроінтеграційної підтримки курсу РП серед польського суспільства. Згодом результати референдуму визнав Верховний Суд Польщі.

Зрештою, офіційне приєднання Польщі до Європейського Союзу відбулося 1 травня 2004 року в Дубліні, столиці Ірландії, яка на той час головувала в ЄС, за участю А. Кваснєвського та Л. Міллера [4]. При цьому не справдилися численні скептичні прогнози щодо різкого спаду польської економіки зі вступом до ЄС – виняткова легкість адаптації до нових політичних та економічних реалій життя здивувала навіть самих поляків. Всі основні економічні показники по завершенні першого року після вступу Польщі до Євросоюзу засвідчили правильність цього шляху – ріст ВВП склав 5,3% (в порівнянні у 2003 році – 2,4%), відбулося суттєве зміцнення польської валюти до долара та євро (відповідно з 3,96 до 3,06 та 4,76 до 3,96), іноземні інвестиції зросли за рік майже на 50% та досягли показників більш ніж 6 млрд. дол. США, динаміка експорту стала додатною, що дало змогу суттєво скоротити негативне сальдо торговельного балансу і т.д.

Польські дипломати, здобувши право та можливість лобіювати інтереси держави на європейській арені, стали активно впливати на прийняття союзних рішень та утверджувати державу в якості найбільш діяльного, активного члена європейської спільноти, особливо у «східному» питанні [19,с.201].

Нарешті, про успішність вступу Польщі до Євросоюзу та повну підтримку населення даного кроку засвідчив той факт, що самі поляки в ході проведення численних соціологічних опитувань вказали приєднання до Європейського Союзу найбільшим здобутком Польщі в часи незалежного державотворення. Приєднання до європейської цивілізаційної сім'ї дало змогу полякам не тільки долучитися до правічних європейських цінностей, але й суттєво покращити свій життєвий рівень, розширити міждержавні зв'язки та утвердитися в якості лідера та гегемона в Центрально-Східній Європі.

РОЗДІЛ 3. ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА УКРАЇНА

Достовірним і зрозумілим для суспільства шляхом оцінки перспектив України в різних інтеграційних напрямках є аналіз стану тих країн, які вже стали членами різних об'єднань. Таким чином можна наочно побачити, що їх чекає після приєднання до тієї чи іншої організації. У цьому контексті найкращим прикладом, який ілюструє перспективи проєвропейського вектора інтеграції України, є Польща.

Польща і Україна – дві постсоціалістичні держави, що мали приблизно однакові стартові позиції на початку трансформаційних перетворень, досить схожу структуру економіки, подібне складне геополітичне становище і поляризовану політичну систему. Тривалий час вони йшли різними шляхами, тому дуже цікаво порівняти нинішні результати двох держав, зокрема, показники соціально-економічного розвитку, що дозволяє оцінити ефективність кожної з двох зовнішньополітичних стратегій: чіткої і активної політики проєвропейської інтеграції та політики балансування між Сходом і Заходом [40,с.282].

Досить показовим у цьому контексті аналіз ключових макроекономічних показників двох країн. Слід зазначити, що всі показники свідомо наведені в перерахунку в євро без урахування паритету купівельної спроможності (ПКС). Це обумовлено специфікою методики визначення ППС, яка застосовується Світовим банком. Вона прийнятна в тому випадку, якщо мова йде про порівняння показників ВВП декількох десятків країн, але занадто "груба" при порівняльному аналізі двох економік.

Реальний зріз цін на різні групи товарів показує, що в цілому в Польщі ціни нижчі, ніж в Україні, тому фактор ППС ні в якому разі не "перебільшує" показники соціально-економічного розвитку наших сусідів. Таким чином, можемо наочно переконатися, що Польща, яка ще в 90-х роках минулого століття чітко дотримувалася курсу на євроінтеграцію, досягла великих

економічних успіхів у порівнянні з Україною, яка намагалася отримати дивіденди, декларуючи інтеграційні прагнення одночасно в східному і західному напрямках. При цьому з часу приєднання Польщі до ЄС економічне зростання країни відчутно прискорилось, а темп зростання ВВП в усі роки був вище середньоєвропейського показника. Це дозволило зменшити розрив у рівні економічного розвитку між Польщею і ЄС - відношення ВВП на душу населення держави до середнього значення по ЄС збільшилася з менш ніж 50% перед приєднанням до ЄС до 63% - в 2019 р. [64,с.373].

Крім номінального зростання ВВП, важливі також позитивні структурні трансформації виробництва і експорту в бік високотехнологічної продукції. Зараз значний внесок у ВВП вносять машинобудування, ІТ-індустрія, будівництво, легка промисловість, освіта і наука. До слова, досвід Польщі спростовує тезу про те, що вступ до ЄС автоматично призведе до охолодження торговельних відносин зі східними країнами. Навпаки, після приєднання до ЄС Польща значно збільшила експорт в цей регіон, що зумовлено загальним підвищенням конкурентоспроможності польської економіки.

Якщо в 2004 році частка східних країн в польському експорті та імпорті товарів становила 7,0 і 9,7% відповідно, то в 2019 р вона виросла до 10,0 і 16,3%.

Зауважимо, що єдиною, але досить вагомою перевагою України є більш низький рівень безробіття. Реальна картина підтверджує статистичні дані: проблема безробіття дійсно була актуальна для Польщі. Вона є чітким прикладом негативного ефекту від вступу в ЄС. Високе безробіття польські експерти пояснюють помилковою політикою демонтажу металургійної та вугільної промисловості, що послужило причиною також занепаду важкого машинобудування, орієнтованого на названі галузі. Сталося це під тиском жорстких екологічних норм ЄС, що почали діяти після приєднання РП до ЄС. Польський уряд вважав вкладення значних коштів у підвищення екологічності цих виробництв недоцільним і економічно нерентабельним. Разом з тим ці галузі формують значну кількість робочих місць, ліквідацію яких не може

компенсувати навіть динамічний розвиток високотехнологічного виробництва та сектор малого та середнього підприємництва.

В Україні ж, завдяки збереженню потужних промислових виробництв (хоча і екологічно шкідливих), значно нижчий рівень безробіття. Проте, не дивлячись на ряд проблем, інтеграція Польщі в ЄС корелює зі значним поліпшенням абсолютної більшості показників соціально-економічного розвитку держави. Досягти цього прогресу їй вдалося завдяки можливостям і вигодам, наданим Польщі членством в ЄС.

Ці вигоди були як прямі, так і опосередковані. Залишаючи поза увагою опосередковані, хоча і гіперважливі досягнення проєвропейського вектора інтеграції, такі, як поліпшення бізнес-клімату, зміцнення ринкової економіки, створення ефективної системи захисту прав власності, прямий доступ до фінансових ринків європейських країн, відсутність митних бар'єрів в рамках Європейського Союзу, розглянемо тільки прямі конкретні економічні вигоди [61,с.362-367].

Найбільш відчутні з них, безумовно, прямі дотації з бюджету ЄС. Вони надходять до Польщі в рамках реалізації двох пріоритетів ЄС, а саме - політики вирівнювання і підтримки сільського господарства. В цілому з моменту вступу в ЄС (1 травня 2004 року) вона отримала майже 85,3 млрд. євро. Правда, як член ЄС, країна також робить внески в бюджет союзу, тому сукупний обсяг трансфертів нетто трохи менше - 65 млрд. євро. Згідно з напрямками в рамках політики вирівнювання було отримано 52,8 млрд. євро, а в рамках спільної сільськогосподарської політики - ще 28,2 млрд. Тільки в 2012 р. з бюджету ЄС Польща отримала майже 12 млрд. євро "чистими". У наступному бюджеті ЄС на 2014-2020 рр. для Польщі призначені 105,8 млрд. євро, з них 72,9 млрд. - в рамках політики вирівнювання.

Що стосується механізму фінансування, то європейські кошти надходять через фінансування операційних програм, підготовлених національними органами влади і узгоджених з органами управління ЄС. Слід ще раз підкреслити, що названі суми надходять до бюджету і йдуть на

фінансування напрямків, що відповідають назвам операційних програм. При цьому велика частина коштів - це капітальні витрати, які не можна направити на інші цілі.

Значний обсяг коштів Євросоюз направляє на модернізацію інфраструктури Польщі (будівництво автострад, аеропортів, модернізацію залізничних колій, оновлення парку комунального транспорту); реалізацію енергоефективних заходів (від розвитку проєктів "зеленої" енергетики до переоснащення ТЕС на споживання газу); підтримку НДДКР; розвиток малого бізнесу; фінансування освіти і науки тощо [34].

Крім прямих бюджетних дотацій, безпосередньою вигодою від приєднання до ЄС можна вважати зростання реальних прямих іноземних інвестицій (ПІІ) (а не зростання обсягів репатріації капіталу, як це відбувається в Україні). Це підтверджується тим, що 90% інвестицій в Польщу припадають на європейські та американські компанії, і їх прихід в країну обумовлений інтеграцією держави в єдиний економічний західний простір. В період 2003-2012 рр. Польща залучила 101,9 млрд. євро, тоді як Україна зі значно більшим потенціалом - 36,8 млрд. євро. І це не кажучи про те, що велика частина вступників в Україні ПІІ - це кошти, виведені з її економіки з метою зниження рівня оподаткування.

Наведемо і проаналізуємо прогностичні оцінки впливу вступу в ЄС на окремі галузі та сектори економіки України [50; 52; 55-56].

1. Сільське господарство

Переваги

Головний позитив ЗВТ з ЄС для торгівлі сільськогосподарськими товарами полягає в частковому усуненні несиметричності умов торгівлі між ЄС і Україною, які посилюються після вступу України в СОТ. Несиметричність зменшується завдяки: безмитному доступу для українських сільськогосподарських товарів в рамках тарифних квот; відмови ЄС від використання експортних субсидій на сільськогосподарські товари при

експорті в Україну; закріпленні за українською стороною права на використання захисних заходів і додаткових умов торгівлі. На ринку продукції рослинництва однозначно позитивним для розширення експорту є введення квот на експорт в ЄС зернових за нульовою ставкою ввізного мита. В результаті створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ), відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна зможе безмитно постачати в країни ЄС 1,6 млн. т зернових культур, в той же час передбачено поступове збільшення обсягів квот протягом п'яти років до 2 млн. т. Квота на ввезення в ЄС пшениці буде встановлена в розмірі 950 тис. т, після чого вона буде збільшена до 1 млн. т, ячменю - 250 тис. т зі збільшенням до 350 тис. т, а кукурудзи - 400 тис. т і 650 тис. т через п'ять років. В даний час Україна експортує зернові в ЄС на загальних умовах, тому виділення персональної квоти для України можна розглядати як позитивний факт.

Виклики

Нарощування експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринки ЄС буде стримуватися через незначний обсяг імпорتنих тарифних квот ЄС для безмитного ввезення продукції з України і неможливості більшості вітчизняних виробників задовольнити технічні, санітарні, фітосанітарні умови для експорту своєї продукції на ринки ЄС. Існує небезпека ослаблення конкурентних позицій вітчизняних виробників м'яса та м'ясних продуктів, молочних продуктів, овочів і фруктів, в результаті зростання імпорту з ЄС. Загальна вартість витрат на модернізацію виробництва продукції тваринництва і овочівництва за стандартами ЄС оцінюється приблизно в 900 млн. євро протягом 10 років імплементації Угоди про асоціацію. У разі створення ЗВТ з ЄС можливе застосування країнами обмежувальних торговельних заходів, зокрема щодо агропродовольчих товарів: введення країнами ЄС нетарифних обмежень на імпорт з України товарів, які становлять найбільшу частку в українському агропродовольчому експорті (сирів, соняшnikової олії, курятини, свинини, яловичини, алкогольних і безалкогольних напоїв, кондитерських виробів); введення країнами ЄС

захисних заходів у вигляді додаткової мита на товари українського експорту або зміни митного режиму в разі вимушеного виходу України з ЗВТ СНД. Загальні втрати експортерів від введення країнами МС / ЄСП обмежень на торгівлю сільськогосподарськими товарами в разі підписання Угоди про асоціацію між ЄС і Україною можуть перевищити 440 млн. дол. США.

2. Промисловість

2.1. Чорна металургія

Переваги

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС передбачає скасування мит на продукцію вітчизняних металовиробників, що в короткостроковому періоді зумовить незначний відсоток (0,4%) зростання обсягів випуску металургійного виробництва та виробництва готових металів. Саме через скасування мит на окремі товарні групи чорних металів очікується незначне збільшення експортної виручки вітчизняних виробників металопродукції в межах приблизно 25-30 млн. євро. З'являється об'єктивна можливість уникнути торгових обмежень (антидемпінгових мит) і, в зв'язку з цим, незначно збільшити експортний виторг для вітчизняних виробників труб в межах 30 млн. євро.

Виклики

Незважаючи на певні переваги, Угода про асоціацію з ЄС включає в себе і певні ризики, пов'язані в першу чергу з необхідністю збільшення витрат на зниження шкідливого впливу металургійного виробництва на навколишнє середовище.

Наступна загроза для вітчизняних металовиробників (при песимістичному сценарії) - це повне закриття металургійного ринку країн Митного союзу, що об'єктивно призведе до перевиробництва вітчизняної металопродукції в межах 3,6 млн. т, що експортується в ці країни. Також в середньостроковій перспективі очікується незначне (на 0,2%) скорочення обсягів металургійного виробництва.

2.2.Машинобудування

Переваги

Створюється можливість для прискорення модернізації вітчизняного машинобудування завдяки використанню науково-технічних досягнень європейських країн (на сьогоднішній день майже 30% нових технологій і обладнання, які використовуються в модернізації української промисловості, придбані за межами України), адаптації вітчизняного виробництва до технологічних, санітарних і екологічних стандартам європейських країн; встановлення нульових ставок ввізного мита на інвестиційні види машинобудівної продукції. В середньому на 30% знижуються ставки ввізного мита на транспортні засоби, які поставляються з України, що буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Виклики

Зростає ймовірність збільшення на внутрішньому ринку України конкуруючого імпорту, зокрема, легкових автомобілів, тракторів, зернозбиральних комбайнів. Зберігаються відносно високі бар'єри входження вітчизняних виробників на європейський ринок, оскільки Україна знаходиться на нижчому щаблі технологічного розвитку, ніж країни ЄС. Підтвердженням може служити частка експорту високотехнологічної продукції (у % до загального експорту промислової продукції) Україна і окремі країнами ЄС: Україна - 5%, Угорщина - 29%, Фінляндія - 21%, Швеція - 17%, Франція - 19%. Збільшиться залежність вітчизняного машинобудування від імпорту високотехнологічної продукції як кінцевого споживання, так і комплектуючих виробів, які використовуються при складанні машин відомих іноземних брендів. Свідченням цього є зростаючий попит на інноваційні високотехнологічні види машинобудівної продукції.

2.3.Деревообробна промисловість

Переваги

Україна має великий потенціал як експортер продукції з деревини, а ЄС - як найбільший зовнішній ринок збуту для продукції галузі. Так, за

прогнозами Європейської економічної комісії ООН у 2021 р. в країнах Європейського Союзу дефіцит круглого лісу буде складати 77 млн. куб. м, пиломатеріалів - 8,1 млн. куб. м, деревних волокнистих напівфабрикатів - 7,7 млн. т, що свідчить про перспективу економічного співробітництва України з ЄС в розширенні зовнішнього ринку продукції деревообробної промисловості.

Виклики

Існує ймовірність зростання імпорту продукції з високою доданою вартістю (плитна продукція, вироби столярні, будівельні деталі), частина яких в імпорті продукції деревообробної промисловості в 2019 р. становила понад 75%. З іншого боку, посиляться тенденція збільшення сировинного експорту - частка лісоматеріалів необроблених і пиломатеріалів в структурі експорту в країні ЄС протягом 2008-2013 рр. коливалася на рівні 50%.

2.4. Харчова промисловість

Переваги

Після введення в дію режиму вільної торгівлі при експорті в ЄС відбудеться істотне зниження або поступове скасування тарифних ставок на промислові харчові продукти (близько 85% тарифних ліній), що не охоплені тарифними квотами. Україна має можливість знижувати свої ввізні мита протягом від 0 до 10 років в залежності від видів продовольчих товарів. Україна отримає право на безмитний доступ в рамках виділених тарифних квот на європейські ринки молока, сухого і згущеного молока, вершків, йогуртів, вершкового масла і молочних паст, цукру, сиропів, соків, крохмалю, борошна і деяких інших видів харчових продуктів, а також сигарет і цигарок. Після створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС при належному інвестиційному кліматі можна очікувати збільшення капіталовкладень у вітчизняну харчову промисловість з країн ЄС. Великі перспективи щодо збільшення експортних поставок після створення ЗВТ з ЄС відкриваються для вітчизняної кондитерської галузі. Після лібералізації зовнішньої торгівлі та вступу України до СОТ ,для печива солодкого і вафель, шоколадних виробів та виробів кондитерських з цукру, було

зафіксовано збільшення експорту в країни ЄС і мінімальні обсяги експансії імпорту на внутрішньому ринку. Це свідчить про високу конкурентоспроможність вітчизняної кондитерської галузі та її можливості, в разі створення ЗВТ з ЄС, збільшити експортні поставки на європейський ринок і витримати конкурентний тиск імпорту на внутрішньому ринку. Серед виробників безалкогольних напоїв можливість збільшити експортні поставки в ЄС після створення ЗВТ мають виробники фруктових і овочевих соків. Виробники мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв мають незначний експортний потенціал на ринку ЄС, оскільки після вступу України до СОТ їм не вдалося збільшити експортні поставки. Разом з тим малоімовірно, що експансія імпорту з ЄС після створення ЗСТ зменшить їх частину на внутрішньому ринку.

Виклики

Існує небезпека ослаблення конкурентних позицій вітчизняних підприємств харчової та переробної промисловості, особливо малих і середніх, внаслідок зростаючої конкуренції на внутрішньому ринку. На тлі високих нетарифних бар'єрів ЄС для вітчизняної продукції харчової промисловості, особливі ризики для галузі представляє втрата ринків країн ЄСП, особливо Російської Федерації. Мінімальні втрати експортної виручки в харчовій промисловості можуть досягти 147 млн. дол. США на рік.

2.5.Виробництво текстилю та одягу

Переваги

Оскільки відразу після вступу в силу Угоди ЄС обнулить ставки ввізних мит на текстиль і одяг, а Україна буде мати перехідний період для зміни ставок на товари, вироблені в ЄС, поступово знижуючи ставку ввізного мита в виробництві текстилю до 0,1 і у виробництві одягу - до 0,2% митної вартості, це створить певний адаптаційний період для українських виробників. Водночас імпортований польський одяг для споживачів стане дешевше, зрівнявшись за цінами з турецьким.

Виклики

Ризик збільшення імпорту поношеного одягу в результаті зниження ввізного мита протягом п'яти років передбачено нівелювати спеціальними вхідними цінами в євро за кілограм чистої ваги. Зараз при базовій ставці України 5,3% спостерігається різке зростання ввезення секонд-хенду іншими країнами, причому частка ЄС в імпорті залишається значною (84,8%). Також можна запропонувати устанovu єдиного митного пункту пропуску секонд-хенду і введення квот на одного одержувача.

2.6. Взуттєва промисловість

Переваги

При укладанні Угоди, взуття з ЄС буде імпортуватися в Україну без діючого на сьогоднішній день 10% ввізного мита. Скасування мита не чинитиме істотного негативного впливу на роботу вітчизняних підприємств, зокрема і тому, що протягом останніх років до 90% взуття з ЄС та інших регіонів ввозиться в Україну за тіншовими схемами. У той же час, поступове скасування ввізного мита в ЄС (Зараз 8-17%) і інших бар'єрів у торгівлі сприятиме збільшення поставок української взуття в країни Європейського Союзу. Безпека взуття (крім спеціального та захисного з певними функціями) в ЄС забезпечується шляхом контролю безпеки матеріалів, які використовуються для її виготовлення. Встановлені в ЄС вимоги до матеріалів аналогічні діючим в Україні.

У сфері виробництва взуття обов'язкових стандартів ЄС і спеціальних Регламентів ЄС немає. Позитивним є те, що після підписання угоди про ЗВТ, крім нарощування обсягів експорту взуття на ринок ЄС, ми отримаємо доступ до високих європейських технологій (високотехнологічного обладнання, сучасним матеріалам і сировині, хімікатів для виробництва шкіри і взуття), чого зараз не вистачає в вітчизняній взуттєвій промисловості.

Виклики

При створенні поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною і ЄС є ризик застосування окремими країнами СНД політично мотивованих санкцій проти української взуття.

3. Енергетика

Переваги

Угода про асоціацію між Україною та ЄС закріплює прийняті раніше зобов'язання в рамках Європейського енергетичного співтовариства і встановлює чіткий графік їх імплементації від дати виступу Угоди в силу. Ці зобов'язання передбачають імплементацію ряду європейських директив, спрямованих на трансформацію, як інституційного середовища на ринках електроенергії та природного газу (Директиви Другого і Третьої енергетичних пакетів), так і техніко-технологічної структури виробничих потужностей і енергетичного балансу в цілому (директиви про енергоефективність, стимулюванні використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), обмеження викидів шкідливих речовин і т. п.). Визнаючи об'єктивність мотиваційних чинників проведення реформ, передбачених міжнародними зобов'язаннями, а також недискримінаційний характер цих угод, просування в стабілізації енергозабезпечення економіки та інтеграції енергетичної галузі України до континентальних енергоринків, буде залежати виключно від ефективності реалізації внутрішніх реформ і їх адекватного фінансового забезпечення.

Виклики

Найбільш фінансово відчутним блоком зобов'язань є реалізація проєктів з енергоефективності - загальні витрати (включаючи неспоживацькі видатки населення) для досягнення цільових показників енергоефективності до 2020 р. можуть скласти 86,0 млрд. євро., загальні ж витрати на реалізацію зобов'язань інфраструктурного характеру до 2020 року можуть скласти 100,7 млрд. євро (додатково до інвестицій, передбачених Енергетичною стратегією України до 2030 р.). З огляду на те, що понад половини витрат для проведення політики енергоефективності має припадати на сектор домогосподарств, де потенціал

енергозбереження найбільш економічно виправданий, можливість досягнення цільових показників по скороченню кінцевого споживання енергії залежатиме від ефективності впровадження взаємопов'язаних систем чітких цінових сигналів і компенсаційних механізмів, сформованих за участю держави. У промисловому секторі реалізація проєктів по енергоефективності призведе до збільшення капіталомісткості продукції в середньому на 30%. Крім цього, зростання середньої вартості електроенергії (внаслідок реалізації зобов'язань щодо дотримання екологічних стандартів і збільшення частки генерації в ВДЕ) в короткостроковій перспективі буде надавати додатковий тиск на обсяги випуску промислових виробників, в проміжному споживанні яких, істотну частку займає продукція галузей - реципієнтів інвестиційних ресурсів. У той же час очевидно, що інтенсифікація інвестиційного процесу до 2020 р. сприяла збереженню конкурентних переваг українських товарів в довгостроковій перспективі, оскільки дозволить зменшити інвестиційні потреби промисловості протягом 2021-2030 рр. на 10,2% і енергоємність промислової продукції на 19,5%. Додаткові зобов'язання, які зараз не прописані в Угоді про асоціацію, проте очікуються в форматі Енергетичної спільноти (Третій енергетичний пакет, нова директива по енергоефективності), можуть радикально посилити економічні ефекти, тому їх прийняття повинна передувати ґрунтовна наукова експертиза і професійна підготовка позиції української сторони.

4. Транспортна інфраструктура

4.1. Залізничний транспорт

Переваги

Виросте можливість імпорту нових технологій і технічних рішень для модернізації та технічного переоснащення рухомого складу і шляхового господарства залізничного транспорту за умови науково-технічного співробітництва з країнами ЄС, які мають досвід в розвитку швидкісного і високошвидкісного руху. Підвищиться конкурентоспроможність вітчизняного залізничного транспорту завдяки імплементації законодавства

ЄС в сфері технічного регулювання. Впровадження двох регламентів ЄС з пасажирських перевезень зумовить підвищення стандартів за умовами безпеки перевезень пасажирів залізничним транспортом і змусить дотримуватися європейських принципів і норм відшкодувань при загибелі або пораненні пасажирів.

Виклики

Якщо взяти до уваги, що одна з перших Директив по залізничному транспорту, яку необхідно ввести в Україні, була прийнята в ЄС в 1991 р., то загальний період впровадження цих директив в країнах ЄС - 21 рік. Україна, на відміну від країн - членів ЄС, повинна здійснити впровадження цих директив не поступово (step-by-step), а одночасно, і Україні відповідно до Угоди про асоціацію для впровадження всіх зазначених Директив ЄС в національне законодавство, відведено лише вісім років, що неприйнятно в сучасних умовах реформування залізничного транспорту України. Невизначеність із статусом і організаційною структурою «Укрзалізниці» обумовлюється тим, що процес реформування залізничного транспорту України з 2012 р. тільки розпочато з прийняттям Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування» від 23.02.2012 р. № 4442-VI, відповідно до якого Кабінет Міністрів України повинен був у тримісячний термін прийняти рішення про утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування, тобто до червня 2012 р. На сьогоднішній день, в середині 2021 року, цей нормативно-правовий акт досі не прийнятий. Директиви ЄС висувають вимоги до обмеження управлінської моделі залізничного транспорту в країнах, які їх імплементували. Крім того, четвертий залізничний пакет ЄС в 2012 р. має на меті заборонити холдингову модель управління залізничним транспортом в країнах ЄС взагалі і почати масштабну приватизацію залізничних мереж.

5. Ринок праці

Переваги

Наслідком лібералізації умов торгівлі, створення більш сприятливого бізнес-середовища та інвестиційного клімату, лібералізації умов започаткування підприємницької діяльності, є перспектива активізації підприємництва і створення нових робочих місць в сільському господарстві, хімічній, харчовій, легкій промисловості. Режим далекоюсяжної лібералізації торгівлі послугами відкриває перспективу розширення зайнятості в сфері послуг, зокрема, в торгівлі, туристичному бізнесі, зв'язку, ІТ-сфері, інжинірингу, ЗМІ, дослідженнях кон'юнктури ринку, діяльності з працевлаштування і т.п. Очікується створення нових робочих місць в енергетиці, транспорті, будівництві, комунальному господарстві, в результаті реалізації проектів по модернізації енергетичної, транспортної та муніципальної інфраструктури, зокрема, в рамках взаємодії України з Європейським інвестиційним банком, Європейським банком реконструкції і розвитку.

Виклики

У той же час існує загроза зростання безробіття на ринку праці, внаслідок закриття неконкурентоспроможних і неперспективних виробництв. В першу чергу кількість зайнятих може скоротитися в машинобудуванні (автомобілебудуванні, суднобудуванні, виробництві машин і обладнання). Оскільки Україна відстає за рівнем оплати праці, одним з істотних ризиків є можливість переміщення кваліфікованих працівників, індивідуальних підприємців, а також молоді, яка отримала освіту за кордоном, в інші країни, якщо це буде передбачено секторними угодами, а також внаслідок розширення доступу громадян України до нових, чинним гнучким схемам імміграції громадян третіх країн і членів їх сімей, в країни ЄС. Оскільки в умовах Угоди не передбачені свобода руху робочої сили і створення спільного ринку праці між Україною та ЄС, зростає ризик збільшення потоків нелегальної трудової

міграції українців до країн ЄС. Також зростає ризик збільшення вхідних потоків мігрантів і біженців з третіх країн - транзитерів до країн ЄС.

6. Фінансовий сектор

Переваги

Оцінюючи перспективи активізації інтеграційних процесів України з ЄС, для фінансового сектора України, необхідно відзначити, що національний фінансовий сектор потребує якісних трансформацій, і ця потреба об'єктивна. При підписанні Угоди є можливість забезпечити більш інтенсивну і якіснішу конвергенцію з європейською політикою розвитку і регулювання фінансових ринків. З іншого боку, щоб забезпечити реальну якість таких масштабних перетворень, головним завданням державної політики має стати запобігання небезпеки подальшого закріплення несприятливого профілю національного фінансового посередництва як механізму обслуговування притоку іноземного капіталу і звуження суверенітету в питаннях монетарної політики. Переваги валютної інтеграції України з країнами ЄС будуть полягати в: зниженні залежності грошового обороту від долара США; удосконаленні валютної структури міжнародних резервів НБУ і зовнішніх запозичень; розвитку кредитного співробітництва з ЄС; підвищенні ліквідності ринку європейської валюти в Україні; вводі прямих котирувань євро до гривні.

Виклики

Слабка інтеграція вітчизняного фінансового ринку в міжнародну і нерозвинену фінансову інфраструктуру, в разі збільшення відкритості, робить фінансовий ринок уразливим по багатьом позиціях: по притоку спекулятивного іноземного капіталу, імпорту криз, посиленню залежності від міжнародних фінансових організацій і т. п. Одна з проблем зближення з ЄС - також різні макроекономічні умови, в яких перебувають Україна і більшість країн - членів ЄС. З одного боку, низькі макроекономічні показники в Україні (ВВП на душу населення, рівень заробітної плати), з іншого - неналежний розвиток фінансових ринків (капіталізація банків, умови надання фінансових послуг, ліквідність фінансових ринків, обсяги надання фінансових послуг,

можливість отримання фондування і т. п.) ставлять вітчизняні фінансові компанії в нерівні умови з європейськими, що приходять на український фінансовий ринок. Відкриття фінансового ринку України несе в собі певні ризики, пов'язані з можливим припливом іноземного капіталу у вигляді як прямих, так і портфельних інвестицій. В першу чергу, в зоні ризику може виявитися валютний ринок України. В умовах можливого припливу великих обсягів інвестицій валютний курс гривні виявиться під тиском ревальваційних процесів. Такий досвід Україна вже мала в 2007 р., коли приплив іноземного капіталу, в порівнянні з попереднім 2006 р., виріс майже в 3,5 рази. Конвертація іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку сприяла ревальвації гривні майже на 8%. Що стосується припливу портфельних інвестицій, то очікувати великих обсягів після підписання Угоди не варто. Беручи до уваги зміст редакції економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС, передбачається абсолютне впровадження положень численних євродиректив в сфері цінних паперів протягом чотирьох років з моменту вступу Угоди в силу. З огляду на те, що протягом тривалого часу відповідність Євродирективи в регуляторній політиці була здебільшого декларативною і вибірковою, а не системною і послідовною, імплементація європейських норм, зокрема на фондовому ринку, буде пов'язана з численними складнощами, як для суб'єктів ринку, так і для регулятора.

7. Технічне регулювання

Переваги

Введення в Україні технічних регламентів відповідно до вимог ЄС забезпечить відповідність вітчизняних регламентів і процедур європейським регламентам і процедурам, сертифіковані товари будуть вважатися такими, що відповідають вимогам ЄС, і не будуть вимагати додаткових перевірок. В результаті вжитих Україною зобов'язань з технічного регулювання промислової продукції по міжнародним нормам і законодавчої імплементації, технічні регламенти і стандарти в різних галузях промисловості будуть

служити важливим сигналом для стратегічних західних інвесторів по організації в нашій країні нових виробництв і створення нових робочих місць.

Виклики

Введення технічних регламентів ЄС може створити певні технічні бар'єри на шляху товарів з України на ринок країн ЄС. Під дію технічних регламентів ЄС підпадають товари таких промислових груп згідно з УКТЗЕД, як: 04, 09, 11, 15-24, 50-63, 84-85, 87, 90. Загальна вартість експорту цих груп становить 3,9 млрд. дол. США.

Перехід на технічні регламенти ЄС також буде вимагати від промислових підприємств значних фінансових витрат на модернізацію і переоснащення виробництва, освоєння нових технологій. Крім того, гармонізація та адаптація вітчизняного законодавства до європейських норм щодо технічного регулювання, вимагає від держави розвитку ефективної системи контролю, який буде будуватися на міжнародному та європейському досвіді, і повинен захистити внутрішній ринок від неякісної та фальсифікованої продукції, в тому числі зарубіжної.

8. Державна допомога

Переваги

Впровадження регулювання державної допомоги, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, сприятиме підвищенню прозорості процесів прийняття рішень про надання державної допомоги, в тому числі завдяки процедурі контролю над законністю її надання, яка передбачає, що в разі виявлення надання незаконної допомоги, підприємство зобов'язане повернути надані кошти державі, а також компенсувати інші збитки у вигляді штрафів і відсотків за користування коштами. Регулювання державної допомоги відповідно до Договору буде сприяти зменшенню обсягів державної допомоги і відповідного скорочення витрат бюджету в результаті скасування найбільш несприятливих для конкуренції видів цієї допомоги.

Виклики

Потенційну небезпеку становить звуження простору для застосування заходів державної допомоги підприємствам: потенційно під скасування чи обмеження може потрапити державна підтримка вугільної галузі, авіабудування, суднобудування і т.п., можливо, негативний вплив на розвиток економіки від скасування певних заходів державної допомоги для підприємств, які раніше її отримували. Крім того, будуть втрачені інструменти підтримки вітчизняних товаровиробників, які конкурують з більш якісними товарами з ЄС. Через необхідність створення нової контролюючої ланки, ускладняться бюрократичні процедури в процесі затвердження нових заходів державної допомоги та збільшаться видатки бюджету, пов'язані з контролем надання державної допомоги.

9. Державні закупівлі

Переваги

Позитивними інституційними зрушеннями щодо поступової імплементації норм законодавства ЄС у сфері держзакупівель в зв'язку з очікуваним підписанням економічної частини Угоди про асоціації та перспективою входження країни до числа країн - членів ЄС, є нещодавно прийнята Верховною Радою України нова редакція Закону України «Про здійснення державних закупівель», якою передбачено скорочення більш ніж вчетверо кількості випадків, на які не поширюється дія закону, вводиться нове поняття замовників, закупівель, згідно з принципами Директив ЄС, скорочується перелік підстав для застосування неконкурентних процедур закупівлі, забороняється участь в торгах, пов'язаних осіб та юридичних осіб, які зареєстровані в офшорних зонах, і ряд інших норм щодо посилення конкуренції учасників торгів. Беручи до уваги зміст окремих положень глави 8 «Державні закупівлі» розділу IV Угоди, слід зазначити, що імплементація відповідних Директив ЄС в національне правове поле, повинна враховувати множинність законодавства України про держзакупівлі і особливості реалізації європейських норм в цій сфері. Необхідно використовувати

правовий механізм Директив ЄС для застосування Україною ряду застережень і винятків з європейського законодавства про держзакупівлі щодо, як класичного сектора, так і комунального господарства - з метою забезпечення інтересів України і її економічної безпеки. Очікується, що діяльність в напрямку реалізації вимог Угоди, матиме для економіки України і вітчизняних виробників наслідки, як позитивного, так і негативного характеру, але в цілому альтернативи інтеграції країни в європейський ринок держзакупівель на сьогоднішній день немає.

Виклики

Внаслідок відкриття ринку державних закупівель слід очікувати тенденції до підтримки за рахунок державних коштів іноземних суб'єктів господарювання (забезпечення для іноземних фірм ринків збуту замість підтримки вітчизняних виробників), оскільки під час проведення процедур закупівлі, в більшості випадків вони будуть конкурентоздатною по порівняно з вітчизняними. Якщо вітчизняним суб'єктам господарювання відкриють доступ на ринки державних закупівель країн Європейського Союзу, на них чекають труднощі через відсутність досвіду міжнародних тендерів, незнання законодавства і судової практики ЄС, мовних бар'єрів (англійська мова не є офіційною для всіх країн Європейського Союзу, замовники в кожній окремій країні можуть подавати оголошення або вимагати подання пропозицій на їх національній мові).

10. Сільський розвиток

Переваги

Хоча наслідки підписання Угоди про асоціацію для сільського розвитку в короткостроковій перспективі будуть неоднозначними, в довгостроковому періоді вони безумовно будуть позитивними. Перспективи сільського розвитку в Україні пов'язані з використанням можливостей введення в вітчизняну практику сільського розвитку інституційних моделей і механізмів (або їх елементів), випробуваних в країнах Європейського Союзу, і

можливість залучення фондів ОАП (Спільної аграрної політики) ЄС для вирішення проблем сільського розвитку в Україні.

Виклики

Ряд положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, опосередковано пов'язаний з сільським сектором суспільства, що буде спонукати до відповідних змін в державному регулюванні цього сектора в Україні. Зокрема, фінансова підтримка адаптації селянських товарних господарств до сучасних санітарним, ветеринарним і фітосанітарним вимогам при виробництві сільськогосподарської продукції оцінюється в 500 млн. грн.

Підходи до зменшення ризиків ЗВТ з ЄС для економіки України, реалізація Угоди, з урахуванням застережень щодо можливих негативних наслідків для економіки України, дозволить знизити ступінь ризиків, пов'язаних з імплементацією її положень. З цією метою необхідно стимулювати підприємства до розробки і реалізації інвестиційних програм для виведення на сучасний технологічний рівень. Якщо вітчизняні виробники машинобудування, металургії та хімічної промисловості не вживатимуть дієвих заходів щодо модернізації виробництв, диспропорції технологічної структури випуску, тоді будуть поглиблюватися і викликати подальші втрати внутрішнього і зовнішнього ринків. Без модернізації виробництв і включення вітчизняних підприємств в технологічні ланцюжки європейських компаній, неможливо подолати негативні наслідки від розриву коопераційних зв'язків з підприємствами Російської Федерації.

Негативні наслідки можуть частково компенсуватися за рахунок поглиблення співпраці з ЄС, шляхом залучення українських суб'єктів господарювання до загальних науково-дослідним, комунікаційним і інформаційним проектам (що передбачається розділом IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» і V «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди). Важливим завданням є географічна диверсифікація експорту для підприємств, які втрачають ринки збуту в країнах ЄЄП, для чого в більшості випадків, їм також слід модернізувати виробництво. Необхідно створити робочі місця для

працівників підприємств, які вивільняться в результаті втрати ринків ЄС. Їх зайнятість може бути забезпечена за рахунок стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій в Україну, та вдосконалення підприємницького середовища для розвитку малого і середнього бізнесу. Важливо залучити фінансову допомогу ЄС під вирішення цих завдань.

Для зниження ризиків ЗВТ з ЄС важливим є посилення ролі галузевих асоціацій і поглиблення співпраці між владою та бізнесом, з урахуванням досвіду країн ЄС. Можливості інтеграції в європейський торговий простір, можуть бути реалізовані тільки за умови вдосконалення інституційного середовища в сфері технічного регулювання, дотриманні санітарних, фітосанітарних, екологічних вимог і т.п. Імплементация відповідного законодавства в терміни 2-3-5-7 років, передбачена Угодою про асоціацію з ЄС, буде проблемною і також потребуватиме акумуляції значних коштів на модернізацію технологій. Відповідно до статті 57 Угоди «Зближення технічного регулювання, стандартів і оцінки відповідності», допускається зміна графіку імплементации з самостійним визначенням України нового графіку імплементации, тому необхідно вести переговори з представниками бізнесу, за погодженням зміни термінів імплементации положень Угоди у сфері технічного регулювання для підготовки проведення переговорів з ЄС, в разі потреби. Для зниження ризиків, пов'язаних з виведенням з обігу назв, якими позначають товар і які збігаються з географічними показниками ЄС, в Угоді закладена можливість використання компенсаційного пакета ЄС. Також важливо залучити технічну і фінансову допомогу ЄС для просування на ринки продукції з новими назвами, що також передбачено в Угоді.

Ефективна реалізація положень Угоди і зниження пов'язаних з нею ризиків неможлива, без використання інституційних можливостей, які передбачені в Угоді з координації виконання її положень. Відповідно до ст. 466 Рада асоціації, створення якої передбачено Угодою, може вирішити сформувати інші спеціальні комітети чи органи в конкретних сферах, які будуть утворювати представники урядів України і ЄС. Так, наприклад, в

рамках ЗВТ з ЄС, передбачено створення Комітету з питань торгівлі та ряду підкомітетів, зокрема, підкомітету з управління санітарними та фітосанітарними заходами (СФМ), який регулярно проводитиме моніторинг імплементації процесу приближення українського законодавства до європейського, з метою підготовки рекомендацій щодо заходів по зближенню.

Для підтримки позиції України, в створених в рамках Асоціації комітетах і підкомітетах, необхідно активно залучати галузеві асоціації. На фінансову підтримку виконання положень Угоди направлений Пакет підтримки України, схвалений Європейською комісією 5 березня в 2014 р., який становить 11 млрд євро, з яких 5 млрд. євро прийдуть від Європейського банку реконструкції та розвитку, а обсяги підтримки України можна порівняти з обсягами підтримки країн - кандидатів на вступ до ЄС (відомо, що найбільші обсяги фінансової підтримки від ЄС, в період підготовки до вступу, отримала Польща; за даними Комітету європейської інтеграції Польщі, протягом 1990-2003 рр. загальна сума підтримки вступу Польщі в ЄС становила 5,7 млрд. євро). Пакет підтримки України частково буде спрямований на підтримку політичних і економічних реформ, включно з певними в Угоді про асоціацію, поглибленої і всеосяжної ЗВТ з ЄС. Економічна підтримка буде надаватися у формі макрофінансової допомоги (кредити на суму 1,6 млрд. євро) і пакету підтримки розвитку в формі грантів на суму 1,4 млрд. євро, який буде надаватися протягом семи років.

На прикладі Польщі ми можемо наочно побачити, які вигоди чекають Україну в разі повноцінної інтеграції в ЄС, куди будуть направлені додаткові фінансові ресурси і хто найбільше від цього виграє. Безумовно, проведення паралелей між Україною і Польщею в цьому питанні, викликає критичні зауваження у ряду експертів, зокрема і вельми справедливі. Головне з них звучить в дусі, що Україна - не Польща. Власне, після десяти років активної підготовки до інтеграції в ЄС і ще десяти років членства - це чиста правда. Однак менталітет поляків дуже близький до українського, а комплекс проблем, з якими зараз стикається Україна, подібний до проблем, які були

притаманні Польщі (як, зрештою, і інших постсоціалістичних держав регіону) перед початком руху в європейському напрямку. До слова, навіть сьогодні в Польщі спалахують скандали щодо різних фінансових афер, зловживань чиновників, нецільового використання бюджетних коштів, ухилення підприємств від сплати податків. Але саме тут членство країни в ЄС відіграє значну конструктивну роль [37,с.345].

Європейський суд активно присікає будь-які спроби органів державної влади спотворити ринковий простір (тобто створити неринкові переваги для окремих суб'єктів). Європейська комісія стежить за ефективністю та обгрунтованістю витрачання значної частини публічних коштів (насамперед, одержуваних Польщею зі структурних фондів ЄС), що автоматично формує антикорупційну культуру у чиновників. Європейські компанії сформували цивілізований діловий клімат, де домінують принципи прозорості, чесної конкуренції і партнерського діалогу з органами влади.

Разом з тим слід підкреслити, що, крім значних потенційних вигод на європейському напрямку інтеграції, Україну очікують і потенційні значні загрози. Головна з них полягає в тому, що українські підприємства апріорі не є конкурентоспроможними, тому можуть не тільки не досягти успіху на європейських ринках, а й втратити внутрішній. Це дійсно реальна загроза, оскільки європейські підприємства вже знаходяться на порядок вище в технічному і технологічному розвитку. Тут існує ряд дуже важливих нюансів. Перш за все, українським лідерам слід чітко розуміти, що загрозою для вітчизняної економіки є не європейські інвестиції, а саме їх нестача. У зв'язку з відкриттям нового і досить об'ємного ринку, у європейських компаній є альтернатива: або розширити експорт капіталу в Україну, налагоджуючи тут своє виробництво, або збільшити експорт готової продукції, інвестувавши хіба що в логістику.

На стадії проміжної інтеграції в ЄС (зона вільної торгівлі) європейські підприємства будуть розширювати насамперед імпорт товарів, а не інвестицій і технологій. Крім менш конкурентного інвестиційного клімату України, це

обумовлено і чинниками, про які у нас не говорять через брак відповідної інформації. Йдеться, зокрема, про жорсткіші правила оподаткування доходів і капіталу дочірніх підприємств європейських компаній, розташованих за периметром ЄС. Крім того, вони не мають змоги використовувати інструменти державної допомоги, яка може досягати до 80% витрат на реалізацію інноваційних проєктів (насамперед НДДКР) і до 70% вартості реалізації інвестиційного проєкту (фактично будь-який проєкт з модернізації або розширення виробництва).

В цілому загроз для вітчизняної економіки в європейський вектор інтеграції чимало, але і потенційні вигоди дуже привабливі. Домогтися успіхів у цьому напрямку можна при наявності політичної волі керівництва країни довести цей рух до повноцінної інтеграції в ЄС. В іншому випадку, якщо Україна залишиться тільки на стадії асоціації та зони вільної торгівлі, вона не лише втратить всі можливості східного вектора, а і не отримає відчутні дивіденди на західному напрямку.

ВИСНОВКИ

Для набуття членства в Європейському Союзі, Польщі знадобилось приблизно 15 років. Протягом цього часу держава провела реформи практично у всіх значимих сферах суспільного життя, з метою досягнення відповідності до Копенгагенських критеріїв. Найважливішими подіями даного процесу варто вважати підписання Європейської угоди про асоціацію (1991 р.), яка поклала початок систематичному діалогу Польщі з ЄС, а також сприяла соціальним перетворенням у країні; саміт у Копенгагені (1993 р.), в ході якого відбулось проголошення держав, з якими підписаний договір про асоціацію, перспективними членами Євросоюзу при досягненні ряду критеріїв; оформлення Польщею офіційної заяви щодо членства в Євросоюзі (1994 р.); початок офіційних перемовин між сторонами (1998 р.); вступ Польщі в ЄС (2004 р.).

Протягом періоду інтеграції, Польща максимально зосередила всі зусилля на трансформаціях внутрішньої політики країни (проведення економічної, судової, інституційної та інших реформ), а також на розбудові співпраці на регіональному та міжнародному рівнях (участь у Вишеградському об'єднанні, вступ до НАТО, співпраця у рамках Веймарського трикутника тощо).

Аналіз розвитку Польщі в складі ЄС свідчить, що саме по собі членство не створює гарантій економічного розвитку і зростання добробуту, а лише відкриває для цього можливості, які необхідно зуміти використовувати. Безсумнівно, Польщі це вдалося, про що свідчить той факт, що в період 2004-2011 рр. сукупне зростання ВВП в Польщі склало 43,2% (у середньому по ЄС - 10,8%).

Під час дослідження було виявлено, що фактором розвитку економіки, пом'якшення розвитку кризових явищ, став приплив коштів з фондів ЄС і обумовлене ними значне зростання капіталовкладень. За період з 1.05.2004 року по 31.03.2020 р. трансфери з фондів ЄС склали близько 64,9 млрд. євро;

за цей же період Польща внесла в бюджет ЄС 24,5 млрд. євро. Чистий приплив коштів, таким чином, склав 40,3 млрд. євро; тільки в 2019 р. він досяг 10,5 млрд. євро (близько 3,2% ВВП). Тільки для реалізації Політики згуртування, Польща отримала 39,1 млрд. євро, з яких 20 млрд. євро було направлено на розвиток регіонів, 9,9 млрд. євро - вкладено в великі інфраструктурні проєкти, 6,2 млрд. євро - інвестовано в реалізацію програм Європейського громадського фонду.

В ході дослідження було виявлено, що членство в ЄС, з одного боку, полегшило Польщі доступ до капіталу, пов'язаного з фінансовою інтеграцією в рамках ЄС, а з іншого - створена в країні система фінансового нагляду і контролю, ефективно обмежила запозичення в іноземній валюті, що дозволило утриматися в межах безпечного рівня зовнішньої заборгованості.

Для України, досвід вступу Польщі до ЄС, як найближчого західного сусіда – є надзвичайно важливим та актуальним, оскільки аналіз позитивних та негативних моментів цього процесу може прискорити приєднання до євроатлантичних структур.

Проаналізувавши досвід інтеграції Польщі до ЄС, можна запропонувати наступні рекомендації для оптимізації інтеграційних процесів України:

- протягом найближчого часу розпочати підготовлення висококваліфікованих спеціалістів з адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- взяти за озброєння досвід жорсткої та дієвої тактики проведення переговорів, що успішно використовувався Польщею, та не чекати перших кроків від структурних підрозділів ЄС;
- здійснити реформи, що нададуть можливість наблизитись та досягнути Копенгагенських критеріїв, особливо в економічній, судовій та соціальній сферах;
- розробити заходи щодо вдосконалення вже існуючих механізмів інституційного забезпечення інтеграції України до ЄС та організувати вищий

Координаційний орган по прикладу польського Комітету європейської інтеграції;

– використання позитивного досвіду Вишеградської четвірки створює можливість формування аналогічного угруповання, яким потенційно може стати інтеграція України з Грузією та Молдовою, адже всі три країни переймаються спільними проблемами, викликами та перспективами, а також перебувають на початковому етапі входження в ЄС (підписання Угоди про асоціацію);

– українське керівництво має налагодити якнайтісніші контакти між членами найбільш інтеграційного утворення, співпрацю з іншими країнами – членами, беручи за приклад такої співпраці досвід Польщі в створенні об'єднання «Веймарський трикутник». Важливість курсу євроінтеграції для України у світлі динаміки міжнародних відносин зумовлює потребу подальших досліджень специфіки євроінтеграційного процесу Польщі та інших країн Центрально-Східної Європи.

Для досягнення членства в ЄС і НАТО, Республікою Польща було успішно виконано ряд завдань, які так само стоять і перед Україною, таких як: реформи промисловості і сільського господарства; значні реформи економіки і центрального банку, значне зниження рівня безробіття і багато іншого. Також важливим стали повна реконструкція збройних сил для відповідності стандартам НАТО; адаптація національного законодавства РП до законодавства ЄС; створення сучасної системи національного захисту відповідно до стандартів ЄС і НАТО, а також своєчасна адаптація до нових викликів і загроз.

Таким чином, враховуючи європейський і євроатлантичний курс України, використання досвіду Польщі в забезпеченні національних інтересів та безпеки, вважається найбільш доцільним для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Doing Business 2020. World Bank Group flagship publication. – 2019.
- 24 жовтня. [Електронний ресурс]: Режим доступу:
<https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020>
(дата звернення 18.04.2021)
2. EU - Ukraine - Regional Policy - European Commission [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/international/ukraine/
(дата звернення 03.03.2021)
3. Europe Agreement establishing an association between the Europe an Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Poland, of the other part // Official Journal L 348. – 1993. – 31 desember. – P. 2–18.
4. EU-Ukraine Association Agenda [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://eeas.europa.eu/archives/docs/ukraine/docs/st06978_15_en.pdf
(дата звернення 05.04.2021)
5. EU-Ukraine Dialogue on Regional Policy Memorandum of Understanding for the Establishment of a Dialogue on Regional Policy and Development of Regional Cooperation Between the Ministry of Regional Development and Construction of Ukraine and the European Commission, 2009.
[Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/memoranda-of-understanding/2009/memorandum-of-understanding-for-establishing-a-dialogueon-regional-policy-and-development-of-regional-cooperation-between-the-european-commission-and-the-ministry-ofregional-development-and-construction-of-ukraine (дата звернення 21.03.2021)
6. Freedom in the World 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.drishtias.com/daily-updates/daily-news-analysis/freedom-in-the-world-2020-report> (дата звернення 30.04.2021)

7. Innovation Union Scoreboard 2011. - Maastricht Economic and Social Research Institute, 2012. - 101 с.
8. New Regional Policy for Renewed Ukraine / Institute of Social and Economic Research, 22 March, 2017, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://iser.org.ua/en/proekti/doslidzhennia/new-regional-policy-for-renewed-ukraine> (дата звернення 38.03.2021)
9. Regarding the efficiency of agencies and funds of region- 31 al development in implementation of potential of development of regions of Ukraine. Analytical note. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/710/> (дата звернення 13.03.2021)
10. The Global Innovation Index 2011: Accelerating Growth and Development. - Fontainebleau: INSEAD, 2011. - 381 с.
11. The Human Freedom Index 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cato.org/human-freedom-index/2020> (дата звернення 09.04.2021)
12. Бабанська О. В. Транскордонне співробітництво в ЄС: механізм функціонування та етапи становлення // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 11. - 2017. – С. 6-10.
13. Баймуратов М.О. Місцеве самоврядування як суб'єкт пара геополітики. // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 32. – С. 166–175.
14. Банахевич Ю. Pоlexit: чи загрожує Польщі вихід з ЄС? // Укрінформ. - 26.11.2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3143546-polexit-ci-zagro-zue-polsi-vihid-z-es.html> (дата звернення 02.03.2021)
15. Басараб М. Б. Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України: автореф. дис. канд. політ. наук: спец. 23.00.01 „Теорія та історія політичної науки” / М. Б. Басараб. – К., 2004. – 16 с
16. Бочаров С. В. Шлях Польщі до Європейського Союзу : моногр. / С. В. Бочаров. – Донецьк: ДНУ, 2011. – 270 с.

17. Буглайн Н. М. Основні тенденції зовнішньої політики Польщі під час перебування при владі президента О. Кваснєвського // Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. – 2014. – Випуск 3.38 (110). – С. 117-121.
18. Буневич Д. Евроатлантическая интеграция как исторический выбор постсоциалистической Польши // Современная Европа. – 2017. – №7. – с. 98–103.
19. Гоці С. Європейська Комісія. Процеси ухвалювання рішень і виконавчі повноваження / Сандро Гоці ; пер. з італ. І. Дробот. - К. : К.І.С., 2007. - 202 с.
20. Грицяк І. А. Правова та інституційна основи Європейського Союзу: підручник / І. А. Грицяк, В. В. Говоруха, В. Ю. Стрельцов ; за заг. ред. М. Бойцуна, І. Грицяка, Я. Мудрого, О. Рудіка, Л. Прокопенка, В. Стрельцова. - Х. : ХНАДУ, 2009. - 619 с.
21. Гуральчик Б. Саміт Європейського Союзу в Копенгагені: польська та угорська перспектива [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sokin.info/ea/2003/3/20030305.html> (дата звернення 22.03.2021)
22. Демчишак Р. Особливості євроінтеграційного процесу у Польщі: внутрішньополітичний та зовнішньополітичний виміри // Політичні науки. – 2015. – С. 13-18.
23. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-п#Text> (дата звернення 01.05.2021)
24. Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: можливості для України: аналітичні оцінки / під ред. В. І. Андрійко. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2003. – 237 с.
25. Європейська комісія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/index_en (дата звернення 03.04.2021)

26. Європейський досвід транскордонного співробітництва: існуючі проблеми та шляхи їх вирішення. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pfirs.org/publikatsiji/item/250-1297.html> (дата звернення 12.05.2021)
27. Європейський Союз: інституційно-правові основи та функціонування: навч.-метод. посіб. / І. А. Грицьак, О. Ю. Оржель, М. Є. Чулаєвська та ін.; за заг. ред. І. А. Грицьака. - К. : НАДУ, 2009. - 186 с.
28. Єврорегіон як основна форма транскордонного співробітництва [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/2015101166721/ekonomika/evroregion_osnovna_forma_t_ranskorдонного_spirvobitnitstva (дата звернення 07.03.2021)
29. Звягіна О. М. Вироблення нового курсу зовнішньої політики Польщею у 1990-ті роки [Електронний ресурс] / О. М. Звягіна. – Київ: Гілея, 2012. – Режим доступу: <https://www.google.com/url> (дата звернення 11.04.2021)
30. Інституційне забезпечення державної регіональної політики (досвід країн ЄС) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/mart2009/31.htm> (дата звернення 14.03.2021)
31. Історія, теорія і практика європейської та євроатлантичної інтеграції України : енциклопед. довід. / за заг. ред. В. Д. Бакуменка, С. О. Телешуна. - К. : НАДУ, 2006. - 406 с.
32. Кіш Є. Проблеми транскордонного співробітництва України і Євросоюзу / Єва Кіш // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5 (20). – С. 131-144.
33. Колодко Г.В. Куда идет мир: политическая экономия будущего; [пер. с польск. Ю. Чайникова]. – М. : Магистр, 2014. – 528 с.
34. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm> (дата звернення 01.03.2021)

35. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі (інформ-аналіт. довідка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/evropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-evropejskomu-soyuzi> (дата звернення 23.03.2021)
36. Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна: монографія / В. В. Копійка. - К. : Юрид. думка, 2005. - 445 с.
37. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко ; за ред. Л. В. Губерського. - К. : Знання, 2009. - 751 с.
38. Копійка В. В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губерського. – К.: Знання, 2012. – 759 с.
39. Котляр Ю. В. Україна і Польща в світлі інтеграційних процесів на початку ХХІ століття // Історичний архів. Наукові студії: зб. наук. пр. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. Вип. 1. С. 120 – 126.
40. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): навч. посіб. / М. М. Кріль. – К., 2008 – 287 с.
41. Кудряченко А. І. Європейський вибір України: необхідність, реалії, перспективи // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2009. Вип. 15. С. 147 – 154.
42. Кучік О., Москалюк А. Євроатлантичний та європейський вимір «Веймарського Трикутника» у зовнішній політиці Республіки Польща // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2013. – Вип. № 6.(II). – С. 159-163. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fir.dp.ua/index.php/FIP/article/view/227/227> (дата звернення 02.05.2021)
43. Ложечкін В. С. Етапи європейської інтеграції Республіки Польща (1989 – 2004 рр.) / В. С. Ложечкін // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 2. – С. 49–53.

44. Мармазов В. Є. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції: навч. посіб. / В. Є. Мармазов, І. С. Піляєв ; за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. - К. : ВД "Юрид. книга", 2000. - 469 с.
45. Медвідь Ф. М. Стратегічне партнерство України і Польщі в умовах багатопольярного світу // Наукові праці МАУП. – 2011. – Вип. 1 (28). – С. 33 – 38.
46. Мікула Н.А., Транскордонне співробітництво : [посібник] / Н.А. Мікула, В.В. Толкованов. - К. : Крамар, 2011. - 259 с.
47. Мікула Н. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія / Н. А. Мікула, В. В. Засадко. – К. : НІСД, 2014. – 316 с.
48. На службі у громадян Європи. Як працює Європейська комісія / упоряд. Н. Мартиненко ; пер. з англ. Н. Мороз. - К. : ТОВ "Легко інк", 2004. - 25 с.
49. Нагорна І. В. Державне управління в країнах-членах ЄС : навч. посіб. / І. В. Нагорна; за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудіка. - К. : Міленіум, 2009. - 190 с.
50. Національна стратегія інтеграції [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://oide.sejm.gov.pl/oide/images/files/dokumenty/narodowa_strategia_integracji.pdf. (дата звернення 21.04.2021)
51. Никонов В. А. Европейская интеграция и движение к единой Европе // Государственное управление. Электронный вестник. 2015. № 49. С. 6 – 25.
52. Нова державна регіональна політика в Україні - можливості для регіонів [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://www.youtube.com/watch> (дата звернення 20.04.2021)
53. Писаренко С. М. Євроінтеграційні засади транскордонного співробітництва України / С. М. Писаренко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 2. – С. 27-34.

54. Рамочная программа Европейского союза: возможности и правила участия / В.Н. Беляков, Е.А. Бубнова, А.В. Гушко - Днепропетровск: Приднепровский научный центр НАН Украины и МОН Украины, 2010.- 73 с

55. Регіональна політика в контексті Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch> (дата звернення 14.04.2021)

56. Регіональна політика та Угода про асоціацію між Україною та ЄС // Д. Черніков, Р. Хорольський, О. Синьокий / ГО “Лабораторія законодавчих ініціатив“, Київ, 2017 – 32 с.

57. Ренькас Т. І. Перспективи розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва західних областей України, 06.04.2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eesa-journal.com/2017/04/06/perspektivi-rozvitku-mizhregionalnogo-ta-transkordonnogo-spivrobotnictva-zaxidnix-oblastej-ukra> (дата звернення 03.04.2021)

58. Стрельцов В. Ю. Законодавча основа прав та обов'язків Європейської Спільноти та держав-членів : навч. посіб. / В. Ю. Стрельцов ; за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого, О. Рудіка. - Х. : ХНАДУ, 2009. - 127 с.

59. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2015. – 204 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ird.gov.ua/irdp/p2015010-1a.pdf> (дата звернення 01.04.2021)

60. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі: навч. посіб. / Я. Тимків. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 224 с.

61. Трофимович В. Політичні відносини України та Республіки Польща // Наукові записки «Транскордонне співробітництво у контексті перспектив європейської інтеграції України». Серія: 72 Політичні науки.

Острого: Вид-во Нац. ун-тету «Острозька академія». – 2010. – Вип. 4. – С. 121 – 133.

62. Трофимчук А. Особливості розвитку транскордонної співпраці України з Європейським Союзом / А. Трофимчук, В. Маркович // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 30. – С. 362- 369.

63. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (дата звернення 27.03.2021)

64. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. II. – Луцьк, Терен, 2019. – 376 с.